

**Η ΕΠΑΝΕΝΑΡΞΗ
ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ
ΜΕ ΤΗ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ
ΕΚΚΛΗΣΙΑ.
ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΡΑΒΕΝΝΑΣ**

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ

**Η ΕΠΑΝΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΕ ΤΗ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ
ΕΚΚΛΗΣΙΑ.
ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΡΑΒΕΝΝΑΣ**

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ
Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.

Εἰσαγωγὴ

‘Ο Θεολογικὸς Διάλογος μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ἄρχισε, ὡς γνωστόν, ἐπίσημα κατὰ τὸ 1980 καὶ σημείωσε σημαντική ἐπιτυχία κατὰ τὴν πρώτη δεκαετία (1980-1990), λόγῳ τοῦ ἐγκλωβισμοῦ του κατὰ τὴ δεύτερη δεκαετία (1990-2000) στὸ ἀκανθῶδες καὶ δυσεπίλυτο πρόβλημα τῆς Οὐνίας, ὁδηγήθηκε τελικὰ σὲ ναυάγιο μὲ τὴν ἀτυχῆ ἔκβαση τῆς Η' Γενικῆς Συνέλευσης τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ποὺ πραγματοποιήθηκε στὸ Emmitsburg τῆς Βαλτιμόρης τῶν ΗΠΑ (9 -19 Ἰουλίου 2000)¹. Καίτοι ἐπὶ μίᾳ ἔξαετίᾳ βρισκόταν σὲ τελματώδη κατάσταση, μὲ τὴν ἐπανέναρξή του στὸ Βελιγράδι τὸ 2006 εἰσῆλθε πλέον σὲ μιὰ νέα φάση, ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ καινούργιες προσδοκίες καὶ κατὰ γενικὴ ἐκτίμηση ἀπὸ περισσότερο αἰσιόδοξες προοπτικές.

1. Σχετικὰ μὲ τὴν πορεία τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μέχρι καὶ τὸ ναυάγιό του στὴ Βαλτιμόρη (2000) βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἀξιολόγηση καὶ προοπτικὲς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησίᾳ ἐξ ἐπόψεως ὁρθοδόξου», στὸ *Nicolaus (nuova serie), Rivista di Teologia ecumenico-patrística* 33 (2006), Fasc. 2, σ. 81-106· τοῦ ἔδιου, ‘Ορθόδοξο δόγμα καὶ θεολογικὸς προβληματισμός. Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Γ’, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 295-340.

Τη φάση αυτή, πέρα από τὴν ἐμφάνιση νέων ἰστορικῶν καὶ πολιτικο-κοινωνικῶν συνθηκῶν, ποὺ ὥθησαν τὶς δύο Ἐκκλησίες νὰ ἐπανέλθουν στὸ τραπέζι τοῦ διαλόγου², σηματοδότησε ὅπωσδήποτε καὶ ἡ ἄνοδος στὸν παπικὸ θρόνο τοῦ νέου πάπα Βενεδίκτου ΙΣΤ', ὁ δόποιος ἐπανειλημμένα ἔξεδήλωσε τὴ σφοδρὴ ἐπιθυμία του γιὰ τὴ συνέχιση καὶ τὴν περαιτέρω πρόοδο τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μὲ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησίᾳ. Ὡστόσο θὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ ἐνέργειά του, καὶ μάλιστα ἐν ὅψει τῆς ἐπανέναρξης τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου, νὰ διαγράψει ἀπὸ τὸ Ποντιφικὸ Ἡμερολόγιο τοῦ ἔτους 2006 τὸν παραδοσιακὸ τίτλο «Πατριάρχης τῆς Δύσεως», ποὺ φέρει μεταξὺ τῶν ἄλλων ὁ Ρωμαῖος Ποντίφηξ, καίτοι ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ Βατικανοῦ θεωρήθηκε ὡς κίνηση ποὺ προωθεῖ τὸν ἐν λόγῳ Θεολογικὸ Διάλογο³, κρινόμενη ἀπὸ πλευρᾶς ὁρθοδόξου, ὅπως ἔχουμε τονίσει σὲ παλαιότερῃ σχετικῇ μελέτῃ μας, ἀποτελεῖ πλῆγμα κατὰ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Διαλόγου⁴.

Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπ' αὐτὸ πρέπει νὰ ὅμιλογήσουμε ὅτι στὸ μεσοδιάστημα μεταξὺ τῶν δύο φάσεων τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου συνειδητοποιήθηκε καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Ούνιας, ποὺ ὄδηγησε οὐσιαστικὰ τὸ Διάλογο σὲ ναυάγιο κατὰ τὴν πρώτη φάση του, πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστεῖ θεολογικὰ σὲ ἔνα εὐρύτερο ἐκκλησιολογικὸ πλαίσιο καὶ νὰ ἀπεμπλακεῖ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπὸ τὴ συναισθηματικὴ φόρτιση ποὺ χαρακτήριζε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὶς προηγούμενες συζητήσεις. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ κρίθηκε ἀναγκαῖο, τὸ κείμενο, ποὺ διαμορφώθηκε ἀπὸ τὴ Μικτὴ Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ στὴν Ariccia τῆς Ρώμης (1998) μὲ θέμα «Ἐκκλησιολογικὲς καὶ κανονικὲς συνέπειες τῆς Ούνιας» καὶ ἀποτέλεσε τὴ βάση γιὰ τὶς συζητήσεις κατὰ τὴν Η' Γενικὴ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς μὲ τὴ γνωστὴ ἀτυχὴ κατάληξη, νὰ μήν ἔξετασθεῖ μεμονωμένα καὶ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ σὲ συνάρτηση μὲ ἔνα εὐρύτε-

2. Βλ. § 1 τοῦ *Κειμένου τῆς Ραβέννας*, τὸ δόποιο μεταφράσαμε στὰ Ἑλληνικὰ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου καὶ παραθέτουμε ὡς Παράρτημα στὴν παρούσα μελέτη.

3. Βλ. J. Thavis, «Experts hope to get derailed Catholic-Orthodox dialogue back on track», στὸ <http://www.catholicnews.com> (18-8-2006), σ. 2.

4. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἄξιολόγηση καὶ προοπτικὲς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθόδοξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησίᾳ ἐξ ἐπόψεως ὁρθοδόξου», ὅπ. παρ., σ. 96· τοῦ Ἰδιου, 'Ορθόδοξο δόγμα καὶ θεολογικὸς προβληματισμός. Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Γ', "Εκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 321 ἔξ.

ο διάλογος κείμενο, τὸ ὅποιο εἶχε ἔτοιμάσει ἡδη ἡ Μικτὴ Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ ποὺ συνῆλθε στὴ Μόσχα τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1990 μὲ θέμα «Ἐκκλησιολογικὲς καὶ κανονικὲς συνέπειες τῆς μυστηριακῆς φύσης τῆς Ἐκκλησίας: Συνοδικότητα καὶ αὐθεντία στὴν Ἐκκλησία». Τὸ κείμενο αὐτὸ κανονικὰ ἐπρόκειτο νὰ συζητηθεῖ κατὰ τὴν Στ΄ Γενικὴ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς στὸ Freising τοῦ Μονάχου (1990), ἀλλὰ ὑστερα ἀπὸ ἀποίτηση τῆς ὄρθοδοξίου ἀντιπροσωπείας ἡ Συνέλευση αὐτὴ ἀσχολήθηκε μὲ τὸ πρόβλημα τῆς Οὐνίας καὶ τοῦ προσηλυτισμοῦ, τὸ ὅποιο ἄρχισε νὰ ἀποκτᾶ ἀνεξέλεγκτες καὶ ἀκρως ἐπικίνδυνες διαστάσεις μετὰ τὴν πτώση τοῦ ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ κυρίως στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης⁵.

α. Ἡ συνάντηση τοῦ Βελιγραδίου (2006)

Ἡ Θ΄ Γενικὴ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς πραγματοποιήθηκε μεταξὺ 18 καὶ 25 Σεπτεμβρίου 2006 στὸ Βελιγράδι τῆς Σερβίας. Υστερα ἀπὸ δύσα εἴπαμε παραπάνω, γίνεται κατανοητὸ γιὰ ποιοὺς λόγους ἡ Μικτὴ Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ ἔθεσε ὡς στόχο τῆς νὰ συζητήσει στὴ Γενικὴ αὐτὴ Συνέλευση τὸ παραπάνω θεολογικὸ κείμενο ποὺ καταρτίστηκε στὴ Μόσχα (1990), τὸ ὅποιο, δύπως εἴπαμε, ἐπρόκειτο νὰ συζητηθεῖ στὸ Freising, ἀλλά, λόγῳ τῆς συνεχοῦς ἐνασχόλησης τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιτροπῆς κατὰ τὶς ἐπόμενες Γενικὲς Συνέλευσεις μὲ τὸ πρόβλημα τῆς Οὐνίας, δὲν κατέστη δυνατὸ νὰ συζητηθεῖ ποτέ.

5. Βλ. «Συνάντηση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς Διαλόγου τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν (Freising, 6-15 Ιουνίου 1990) – Κοινὸ Ἀνακοινωθέν», στὸ Ἐπίσκεψις 443 (1990), σ. 12 κ.έ. Βλ. ἐπίσης D. Salachas, *Il dialogo teologico ufficiale tra la chiesa cattolico-romana e la chiesa ortodossa. Iter e documentazione*, Quaderni di O Odigos, Centro ecumenico “s. Nicola” padri domenicani, Bari 1994, σ. 146 κ.έ., 214 κ.έ.: Ἄ. Παπαδόπουλον, Θεολογικὸς διάλογος Ὁρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν (*Ιστορία - Κείμενα - Προβλήματα*), Ἐκδ. Ἀδελφῶν Κυριακίδη A. E., Θεσσαλονίκη - Ἀθῆνα 1996, σ. 149 κ.έ.: Γρ. Μ. Λιάντα, *Διορθόδοξος Διακονία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ συμβολὴ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν στοὺς διμερεῖς θεολογικοὺς διαλόγους μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία καὶ τὴν Ἐκκλησία τῶν Παλαιοκαθολικῶν (Διδακτορικὴ Διατριβή)*, Ἐκδ. Κορνηλία Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 201 κ.έ.

‘Η Μικτή Θεολογική’ Επιτροπή ἀποτελέστηκε σύνολικά ἀπὸ 60 μέλη, 30 Ὁρθόδοξα καὶ 30 Ρωμαιοκαθολικά, ὑπὸ τὴν προεδρία τῶν δύο συμπροέδρων, τοῦ Σεβ. Καρδιναλίου Walter Kasper καὶ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτη Περιγάμου Ἰωάννη (Ζηζιούλα). Ὡς γραμματεῖς ὁρίστηκαν ὁ Πανιερ. Μητροπολίτης Σασίμων Γεννάδιος καὶ ὁ Πανοσιολ. π. Ἐλευθέριος Fortino ἀπὸ τὸ Ποντιφικὸ Συμβούλιο γιὰ τὴν προώθηση τῆς χριστιανικῆς ἐνότητας⁶.

Ἀπὸ πλευρᾶς ὁρθοδόξου στὴ συνάντηση τοῦ Βελιγραδίου συμμετεῖχαν μὲ ἀντιπροσώπους τους τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Μόσχας, τῆς Σερβίας, τῆς Ρουμανίας, τῆς Γεωργίας καὶ οἱ Ἐκκλησίες τῆς Κύπρου, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Πολωνίας, τῆς Ἀλβανίας, τῆς Τσεχίας καὶ Σλοβακίας καὶ τῆς Φιλλανδίας. Δὲν συμμετεῖχε στὴ συνάντηση αὐτὴ τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Βουλγαρίας. “Οσον ἀφορᾶ τὴ ρωμαιοκαθολικὴ ἀντιπροσωπεία, δὲν κατέστη δυνατὸ νὰ παραστοῦν στὴ συνάντηση τοῦ Βελιγραδίου δύο ἀπὸ τὰ μέλη τῆς⁷.

Κατὰ τὴν πρώτη συνεδρία οἱ δύο συμπρόεδροι παρουσίασαν τὸ ἔργο τῆς Μικτῆς Επιτροπῆς κατὰ τὴν προηγούμενη φάση τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου (1980-2000) καὶ ἀπὸ τὴν ἐπόμενη συνεδρία ἀρχισε ἡ συζήτηση τοῦ κειμένου ποὺ καταρτίστηκε στὴ Μόσχα μὲ τίτλο «Ἐκκλησιολογικὲς καὶ κανονικὲς συνέπειες τῆς μυστηριακῆς φύσης τῆς Ἐκκλησίας: Συνοδικότητα καὶ αὐθεντία στὴν Ἐκκλησία». Τόσο ἡ συνοδικότητα ὅσο καὶ ἡ αὐθεντία στὴν Ἐκκλησία ὡς ἐκκλησιολογικὲς καὶ κανονικὲς συνέπειες τῆς μυστηριακῆς φύσης τῆς Ἐκκλησίας ἔξετάζονταν στὸ κείμενο σὲ τρία ἐπίπεδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς: τὸ τοπικό, τὸ ἐπαρχιακὸ καὶ τὸ παγκόσμιο⁸. Ἡ δλη θεολογικὴ πλαισίωσή τους ἀποτελοῦσε συνέχεια καὶ προέκταση τῶν ἐκκλησιολογικῶν θέσεων τῶν τριῶν προηγουμένων θεολογικῶν κειμένων, τοῦ Μονάχου (1982), τοῦ Bari (1987) καὶ τοῦ Νέου Βάλαμο (1988).

Κατὰ τὴν συζήτηση τοῦ κειμένου ποὺ ἔξετάστηκε μὲ πολλὴ προσοχή «σὲ κοινὸ πνεῦμα γνησίας δεσμεύσεως γιὰ τὴν ἀναζήτηση τῆς ἐνότη-

6. Βλ. «Κοινὸ ἀνακοινωθὲν τῆς Διεθνοῦς Μικτῆς Επιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (Βελιγράδι, Σερβία, 24η Σεπτεμβρίου 2006)», στὸ Ἐπίσκεψις 668 (2006), σ. 22.

7. Βλ. ὅπ. παρ.

8. Βλ. ὅπ. παρ.

τοῖς»⁹ ἔγιναν ἀρκετὲς παρατηρήσεις καὶ σχόλια, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συσταθεῖ μιὰ μικτὴ ἐπιτροπὴ, μὲ σκοπὸ νὰ ἀναθεωρήσει τὸ ἀρχικὸ κείμενο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν σχολίων ποὺ ἔγιναν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συζήτησεώς του. Τὸ ἀναθεωρημένο κείμενο ἀποφασίστηκε νὰ ἀποτελέσει ἀντικείμενο συζήτησεως κατὰ τὴν ἐπόμενη Γενικὴ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ποὺ θὰ φιλοξενοῦνταν τὸ προσεχὲς ἔτος (2007) ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησίᾳ¹⁰. Ἐτοι παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὴν ἐπανέναρξη τοῦ θεολογικοῦ Διαλόγου στὸ Βελιγράδι δὲν κατέστη δυνατὸ νὰ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὴ Μικτὴ Ἐπιτροπὴ ἓνα κοινῶς ἀποδεκτὸ θεολογικὸ κείμενο, καίτοι εἶχε γίνει ἡ ἀπαραίτητη πρὸς τοῦτο θεολογικὴ προεργασία καὶ ἥταν ἥδη διαμορφωμένο καὶ ἔτοιμο πρὸς συζήτηση τὸ κείμενο ποὺ καταρτίστηκε ἀπὸ τὴ Μικτὴ Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ στὴ Μόσχα (1990), ὡστὸ σὸ ζύμωση ποὺ ἔγινε στὸ Βελιγράδι μὲ τὶς παρατηρήσεις καὶ τὰ σχόλια κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συζήτησεώς τοῦ κειμένου αὐτοῦ, ορίνοντας τὰ πράγματα ἐκ τῶν ὑστέρων, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι συνέβαλε καθοριστικὰ στὴν ἀρτιότερη παρουσίασή του, καθὼς καὶ στὴν κοινὴ ἀποδοχὴ του κατὰ τὴν ἐπόμενη συνάντηση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς.

β. ‘Η συνάντηση τῆς Ραβέννας (2007)

‘Η Ι΄ Γενικὴ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἔλαβε χώρα μεταξὺ 8 καὶ 14 Ὁκτωβρίου 2007 στὴ Ραβέννα τῆς Ἰταλίας μὲ θέμα τὴ συζήτηση τοῦ ἀναθεωρημένου κειμένου ποὺ προέκυψε ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν σχολίων ποὺ ἔγιναν στὸ κείμενο τῆς Μόσχας (1990) κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συζήτησεώς του στὸ Βελιγράδι¹¹.

Ἀπὸ πλευρᾶς τῆς ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπείας συμμετεῖχαν στὴ συνάντηση τῆς Ραβέννας τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Μόσχας, Σερβίας, Ρουμανίας καὶ Γεωργίας, καθὼς καὶ οἱ Ἐκκλησίες τῆς Κύπρου, τῆς Ἐλλάδος,

9. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 23.

10. Βλ. ὅπ. παρ.

11. Βλ. «Joint International Commission for the Theological Dialogue between the Orthodox Church and the Roman Catholic Church. Tenth Plenary Session. Ravenna, Italy, 8-14 October 2007. Communiqué», στὸ <http://www.ec-patr.org/docdisplay>, σ. 1.

τῆς Πολωνίας, τῆς Άλβανίας, τῆς Τσεχίας καὶ Σλοβακίας, τῆς Φιλλανδίας καὶ γιὰ πρώτη φορὰ ἡ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῆς Ἐσθονίας. Στὴ συνάντηση αὐτὴ δὲν ἐκπροσωπήθηκε καὶ πάλι τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Βουλγαρίας. Ἀπὸ πλευρᾶς τῆς ωμαιοκαθολικῆς ἀντιπροσωπείας συμμετεῖχαν 27 ἀπὸ τὰ 30 μέλη της. Καὶ στὶς δύο ἀντιπροσωπεῖες συμμετεῖχαν ὡς μέλη ἔκτὸς τῶν αληρικῶν καὶ λαϊκοὶ θεολόγοι. Συμπρόεδροι καὶ γραμματεῖς ἦταν οἱ ἴδιοι ποὺ ὅριστηκαν κατὰ τὴ συνάντηση τοῦ Βελιγραδίου¹².

Κατὰ τὴν πρώτη μέρα τῆς συναντήσεως ἡ διορθόδοξη καὶ ἡ διαρωμαιοκαθολικὴ ἐπιτροπή, ὅπως συνηθίζεται, συνῆλθαν χωριστά, προκειμένου νὰ συντονίσουν τὸ ἔργο τους κατὰ τὴ διεξαγωγὴ τῆς συζητήσεως τοῦ ἀνωτέρῳ κειμένου. Κατὰ τὴ συνάντηση τῆς διορθόδοξης ἐπιτροπῆς οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας ἀνέγνωσαν τὴν ἀπόφαση τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὴ συνάντηση τῆς Ραβέννας, λόγῳ τῆς παρουσίας στὴ συνάντηση αὐτὴ ἀντιπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐσθονίας, ἡ ὁποία, καίτοι ἀνακηρύχτηκε «αὐτόνομη» ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, δὲν ἀναγνωριζόταν ὡς τέτοια ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Μόσχας. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μὲ τὴ σύμφωνη γνώμῃ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς διορθόδοξης ἐπιτροπῆς παρουσίασαν μιὰ διαλλακτικὴ πρόταση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία θὰ ἀναγνωριζόταν ἡ στάση τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας ἔναντι τῆς αὐτόνομης Ἐκκλησίας τῆς Ἐσθονίας, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας ἐπέδειξαν ἀδιαλλαξία καὶ ἀποχώρησαν ἀπὸ τὴ διορθόδοξη ἐπιτροπή¹³. Εἶναι πολὺ λυπηρὸ ὅτι, ἐνῶ ὡς Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία διεξάγουμε θεολογικὸ διάλογο μὲ στόχῳ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἑνότητας μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, μεταφέρουμε δυστυχῶς οἱ Ὁρθόδοξοι στὸ διάλογο αὐτὸ τὰ δικά μας προβλήματα, δίνοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν εἰκόνα μιᾶς –παρὰ τὴν ὑπάρχουσα μυστηριακὴ κοινωνία– διασπασμένης Ὁρθοδοξίας, καὶ μάλιστα ἐν ὅψει τῆς συζητήσεως θεμάτων ποὺ ἀναφέρονται στὴν αὐθεντία καὶ τὴ συνοδικότητα στὰ πλαίσια τῆς ἑνωμένης καὶ ἀδιαιρετῆς Ἐκκλησίας!

‘Ωστόσο, παρὰ τὴν ἀπουσία τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, οἱ συζητήσεις ἐπὶ τοῦ ἀναθεωρημένου κειμένου συνεχίστηκαν,

12. Βλ. ὅπ. παρ.

13. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 2.

μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐγκριθεῖ τελικὰ ἔνα κοινὸ κείμενο (*Κείμενο τῆς Ραβέννας*) ποὺ προσφέρει ἥδη μὰ σταθερὴ βάση γιὰ τὰ ἐπόμενα βήματα τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς στὸ ἄμεσο μέλλον¹⁴. Ἔτσι μετὰ τὴ συμφωνία τῶν δύο πλευρῶν σχετικὰ μὲ τὴν αὐθεντία καὶ τὴ συνοδικότητα ὡς ἐκκλησιολογικῶν καὶ κανονικῶν συνεπειῶν τῆς μυστηριακῆς φύσης τῆς Ἐκκλησίας τὸ θέμα τῆς ἐπόμενης συνάντησης, ὡς συνέχεια καὶ προέκταση τοῦ κείμενου τῆς Ραβέννας, ὁρίστηκε κατὰ λογικὴ ἀκολουθία νὰ εἶναι «Ο ρόλος τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης στὰ πλαίσια τῆς κοινωνίας τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν πρώτη χιλιετία». Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀποφασίστηκε νὰ συσταθοῦν δύο ὀκταμελεῖς μικτὲς ὑποεπιτροπές, ἀποτελούμενες ἡ κάθε μὰ ἀπὸ τέσσερις ὁρθοδόξους καὶ τέσσερις ρωμαιοκαθολικοὺς θεολόγους, οἱ ὅποιες θὰ συνέλθουν γιὰ πρώτη φορὰ στὶς ἀρχὲς τοῦ 2008, γιὰ νὰ ἔτοιμάσουν ἡ κάθε μὰ ἀπὸ δικῆς τῆς πλευρᾶς ἔνα κοινὸ κείμενο ποὺ θὰ θέσουν ὑπόψη τῆς Συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ Συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ ἀποφασίστηκε νὰ συνέλθει τὸ φθινόπωρο τοῦ 2008, προκειμένου μὲ βάση τὰ κείμενα τῶν δύο ὑποεπιτροπῶν νὰ συντάξει ἔνα ἔνιαϊ σχέδιο κειμένου, τὸ δοποῖ θὰ ὑποβληθεῖ στὴ συνέχεια πρὸς συζήτηση καὶ ἔγκριση στὴν Ὀλομέλεια τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου¹⁵.

“Οσον ἀφορᾶ τὸ *Κείμενο τῆς Ραβέννας*, ποὺ διαμορφώθηκε τελικὰ μὲ τὸν τίτλο «Ἐκκλησιολογικαὶ καὶ κανονικαὶ συνέπειαι τῆς μυστηριακῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, συνοδικότης καὶ αὐθεντία»¹⁷, πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι αὐτὸ συνεχίζει ἀπὸ ἀποψῆ ἐκκλησιολογικὴ τὰ κείμενα τοῦ Μονάχου, τοῦ Bari καὶ τοῦ Néon Βάλαμο, ἐξετάζοντας τὸ θέμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, τῆς συνοδικότητας καὶ τῆς αὐθεντίας ὡς ἐκκλησιολογικῶν καὶ κανονικῶν συνεπειῶν τῆς μυστηριακῆς φύσης τῆς Ἐκκλησίας σὲ τοπικό, ἐπαρχιακὸ καὶ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁρθοδόξου Τριαδολογίας καὶ τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρετῆς Ἐκ-

14. Βλ. ὅπ. παρ.

15. Βλ. ὅπ. παρ.

16. Βλ. «Die Frage der kirchlichen Gemeinschaft, Berührungspunkt zwischen Katholiken und Orthodoxen», στὸ <http://www.zenit.org> (Rom, 7 November 2007).

17. Βλ. ὅπ. παρ.

κλησίας¹⁸. Τὸ κείμενο διαιρεῖται συνολικὰ σὲ 46 παραγράφους καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ μὰ σχετικὰ σύντομη Εἰσαγωγὴ καὶ δύο μέρη¹⁹.

Στὴν Εἰσαγωγὴ (§§ 1-4) τονίζεται κατ’ ἀρχὴν ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ἐπανέναρξης τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, μὲ σκοπὸ τὴν παροχὴ μαρτυρίας πίστεως, ἀγάπης καὶ ἐλπίδας ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ σ’ ἔνα κόσμο ποὺ ἔχει ἀλλάξει ριζικὰ τὰ τελευταῖα χρόνια (§ 1), καὶ στὴ συνέχεια γίνεται ἀνασκόπηση τοῦ συντελεσθέντος ἔργου τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς στὰ πλαίσια τῶν συναντήσεων τοῦ Μονάχου (1982), τοῦ Bari (1987), τοῦ Νέου Βάλαμο (1988), τοῦ Balamand (1993) καὶ τῆς Βαλτιμόρης (2000), προκειμένου νὰ γίνει κατανοητὸ ὅτι τὸ θέμα ποὺ συζητήθηκε στὴ Ραβέννα ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ συνέχεια καὶ προέκταση τῆς ἐκκλησιολογικῆς προβληματικῆς καὶ τῶν θέσεων τῶν κειμένων ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὶς τρεῖς πρῶτες προαναφερθεῖσες συναντήσεις. Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς Οὐνίας ποὺ ἔξετάστηκε κατὰ τὶς συναντήσεις τοῦ Balamand (1993) καὶ τῆς Βαλτιμόρης (2000) λέγεται ὅτι θὰ ἔξετασθεῖ στὸ ἐγγὺς μέλλον (§ 2).

Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ κειμένου (§§ 5-16) ἀναφέρεται στὰ θεμέλια τῆς συνοδικότητας καὶ τῆς αὐθεντίας στὴν Ἐκκλησία, τονίζοντας ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἡ ἔννοια τῆς συνοδικότητας ἀντανακλᾶ τὸ μυστήριο τῆς τριαδικότητας τοῦ Θεοῦ καὶ βρίσκει σ’ αὐτὸ τὴν τελικὴ θεμελίωσή της. “Οπως στὰ πρόσωπα τῆς Ἅγ. Τριάδος ὑπάρχει μιὰ τάξη κατὰ τὴν «ἀριθμησή» τους καὶ ὁ χαρακτηρισμός τους ὡς «δευτέρου» ἢ «τρίτου» δὲν σημαίνει κάποια μείωση ἢ ὑποταγὴ τους, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ μεταξὺ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν ὑπάρχει μιὰ τάξη, ἡ ὅποια ὅμως δὲν σημαίνει ἀνισότητα ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστική τους φύση. Καίτοι ὅλοι οἱ πιστοὶ ὡς μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἔχουν εὐθύνη γιὰ τὴν οἰκοδόμηση καὶ δια-

18. Γιὰ τὴ θέση τῆς Εὐχαριστίας καὶ τὴν ἐκκλησιολογικὴ σημασία της στὸ Θεολογικὸ Διάλογο μεταξὺ Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας βλ. τὴν πολὺ ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ Ἰω. Κουρεμπέλε, «Ἡ Εὐχαριστία στὸ διάλογο μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν», στὸ Ὁ κόδμος τῆς Ὁρθοδοξίας στὸ παρελθόν καὶ στὸ παρόν (Θεομοί, Γεγονότα, Πρόσωπα, Πολιτισμός καὶ Γράμματα στὰ Πρεοβυγενῆ Πατριαρχεῖα, στὰ Νεώτερα Πατριαρχεῖα καὶ στὶς Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες), Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 740 κ.ἔ.

19. Βλ. «Ecclesiological and canonical Consequences of the sacramental Nature of the Church. Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority» (Ravenna, 13 October 2007), στὸ <http://www.ec-patr.org/docdisplay>, σ. 1-11. Ἐλληνικὴ μετάφραση τοῦ Κειμένου τῆς Ραβέννας βλ. στὸ Παράρτημα τῆς παρούσας μελέτης.

τήρηση τῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ πρότυπο τῆς τριαδικῆς κοινωνίας (§§ 5-6) καὶ ἀσκοῦν ὡς ἐκ τούτου μιὰ μορφὴ αὐθεντίας στὰ πλαισια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς (§ 7), ἐντούτοις κατ’ ἔξοχὴν ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας στὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη, καθὼς καὶ γιὰ τὴν πιστότητα στὶς ἀπαυτήσεις τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι ὡς διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων ἔχουν τὴν αὐτὴν εὐθύνην καὶ τὴν αὐτὴν διακονίαν στὴν Ἐκκλησία (§ 8). Οἱ σύνοδοι εἶναι ὁ κύριος τρόπος, μὲ τὸν ὅποιο ἀσκεῖται ἡ μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων κοινωνία (§ 9). ‘Ο συνοδικὸς χαρακτήρας τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκει στὴν ἴδια τὴν φύση τῆς καὶ ἐκφράζεται διαχρονικὰ καὶ καθολικὰ σὲ τρία ἐπίπεδα: τὸ τοπικό, τὸ ἐπαρχιακὸ καὶ τὸ παγκόσμιο. Στὸ τοπικὸ ἐπίπεδο μᾶς πόλης ἡ εὐθύνη ἀνατίθεται στὸν ἐπίσκοπο. Στὸ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο, ὃπου ὑπάρχει μιὰ ὁμάδα τοπικῶν Ἐκκλησιῶν μὲ τοὺς ἐπισκόπους τους, τὴν εὐθύνην ἔχει ἐκεῖνος, τὸν ὅποιο οἱ ἐπίσκοποι αὐτοὶ ὀφείλουν σύμφωνα μὲ τὸν 34^ο Ἀποστολικὸ Κανόνα νὰ ἀναγνωρίζουν ὡς «πρῶτο» μεταξύ τους. Στὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἡ εὐθύνη ἀνατίθεται σ’ ἐκεῖνον, τὸν ὅποιο «οἱ πρῶτοι» τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν μὲ τοὺς ἐπισκόπους τους ὀφείλουν ἐπίσης νὰ ἀναγνωρίζουν ὡς «πρῶτο» (§ 10). Κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία εὑρισκόμενη σὲ κοινωνία μὲ τὶς ἄλλες τοπικὲς Ἐκκλησίες ἀποτελεῖ φανέρωση τῆς μᾶς καὶ ἀδιαιρέτης Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. ‘Υπὸ τὴν ἐννοιαν αὐτὴν ἡ καθολικότητα κάθε τοπικῆς Ἐκκλησίας νοεῖται ὡς διαχρονικὴ κοινωνία μὲ τὴ μία Ἐκκλησία σὲ κάθε τόπο. Γ’ αὐτὸν ἀκριβῶς καὶ ἡ διακοπὴ τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας συνεπάγεται τὸν τραυματισμὸν ἐνὸς ἀπ’ τὰ πιὸ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς Ἐκκλησίας ποὺ εἶναι ἡ καθολικότητά της (§ 11)²⁰.

Στὰ πλαίσια αὐτὰ ἀκριβῶς ἔξετάζεται καὶ τὸ θέμα τῆς αὐθεντίας μέσα στὴν Ἐκκλησία ποὺ νοεῖται ὡς «ἔξουσία», ἡ ὅποια μεταβιβάστηκε ἀπὸ τὸν Χριστὸν μέσω τῶν Ἀποστόλων στοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας καὶ περιλαμβάνει τὴν διακήρυξην καὶ τὴν διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, τὸν ἀγιασμὸν τῶν πιστῶν μέσω τῶν μυστηρίων, καὶ ἰδιαίτερα τῆς Θείας Εὐχαριστίας, καθὼς καὶ τὴν ποιμαντικὴν καθοδήγησή τους (§ 12). Η

20. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας στὰ προγενέστερα κείμενα τοῦ Μονάχου, τοῦ Barī καὶ τοῦ Νέου Βάλαμο, στὰ ὅποια στηρίζεται ἐν προκειμένῳ τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλον, «Ἐνότητα καὶ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας στὸ θεολογικὸ διάλογο μεταξύ Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας», στὸ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, τεῦχ. 818, 90 (2007), σ. 331 κ.ε.

αὐθεντία αὐτή, συνδεδεμένη μὲ τὴ χάρη ποὺ λαμβάνουν οἱ ἐπίσκοποι κατὰ τὴν χειροτονία τους, δὲν ἀποτελεῖ ἴδιωτικὸ κτῆμα τους, οὔτε κανένα ἀξιώμα, τὸ ὅποιο τοὺς ὀνατίθεται ἐκ μέρους τῆς κοινότητος, ἀλλὰ δῶρο τοῦ Ἅγιου Πνεύματος ποὺ προορίζεται γιὰ τὴ διακονία τῆς κοινότητος καὶ δὲν ἀσκεῖται ποτὲ ἐκτὸς αὐτῆς (§ 13). Σὲ κάθε περίπτωση ἡ ἀσκησή της πρέπει νὰ εἶναι διακονία ἀγάπης, ὅπως ἥταν καὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ αὐθεντία αὐτή, ἐφόσον ἐκφράζει τὴ θεία ἔξουσία, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει στὴν Ἐκκλησία παρὰ μόνο στὰ πλαίσια τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης μεταξὺ αὐτοῦ ποὺ τὴν ἀσκεῖ καὶ ἐκείνων ποὺ ὑπόκεινται σ' αὐτήν. Εἶναι κατὰ συνέπεια μιὰ αὐθεντία χωρὶς κυριαρχία καὶ χωρὶς φυσικὸ ἥ ήθικὸ καταναγκασμό, ποὺ εἶναι τελείως διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτήν τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου τούτου, γιατὶ στὴν οὐσία της εἶναι διακονία. Ἡ ἀσκηση καὶ ἡ ἀποτελεσματικότητά της διασφαλίζονται μὲ τὴν ἐλεύθερη συγκατάθεση καὶ τὴν ἔκούσια συνεργασία τῶν ὑποκειμένων σ' αὐτήν (§ 14). Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ αὐθεντία εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν οὐσιώδη δομὴ τῆς Ἐκκλησίας, στὴν ὁποία ἀνήκουν ἡ διακηρυσσόμενη πίστη, τὰ τελούμενα μυστήρια, οἱ κανόνες καὶ τὰ θεσπίσματα τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ὅλα τους στόχῳ ἔχουν τὴ σωτηρία τῶν πιστῶν (§ 16)²¹.

Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ κειμένου (§§ 17-46) γίνεται λόγος γιὰ τὴν πραγμάτωση τῆς συνοδικότητας καὶ τῆς αὐθεντίας στὰ τρία προαναφερθέντα ἐπίπεδα: τὸ τοπικό, τὸ ἐπαρχιακὸ καὶ τὸ παγκόσμιο.

Στὸ τοπικὸ ἐπίπεδο ἡ κοινότητα συναθροισμένη γιὰ τὴν τέλεση τῆς Εὐχαριστίας περὶ τὸν ἐπίσκοπο καταδεικνύει ὅτι ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία παρουσιάζεται ἥδη συνοδικὴ στὴ δομὴ της. Ἡ συνοδικότητα αὐτὴ δὲν φαίνεται μόνον στὶς σχέσεις ἀλληλεγγύης καὶ ἀμοιβαίας βοήθειας τῶν μελῶν τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας ἢ στὶς σχέσεις συμπληρωματικότητας ποὺ ἔχουν μεταξύ τους οἱ διάφορες ἐντεταλμένες διακονίες τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων. Περιλαμβάνει ἐπίσης καὶ ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινότητας ποὺ βρίσκονται ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπο, ὁ ὅποιος εἶναι ὁ πρῶτος καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας (§§ 18-20). "Ολα τὰ χαρίσματα καὶ οἱ

21. Γιὰ τὴν ἔννοια τῆς αὐθεντίας μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴ σχέση της μὲ τὴν ἐλεύθερία σύμφωνα μὲ τὴ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ παράδοση βλ. ἐπίσης Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἐλεύθερία καὶ αὐθεντία ἀπὸ θεολογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἀποψή», στὸ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 63 (1980), σ. 34 κ.έ.. τοῦ ἴδιου 'Ορθόδοξο δόγμα καὶ θεολογικός προβληματισμός. Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας B', Έκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 36 κ.έ.

διακονίες στὴν Ἐκκλησία συγκλίνουν στὴν ἑνότητα ὑπὸ τὸ λειτούργημα τοῦ ἐπισκόπου, ὁ ὅποῖος ὑπηρετεῖ τὴν κοινωνία τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ κοινωνία αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ πλαίσιο, μέσα στὸ ὅποιο ἀσκεῖται κάθε ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία, καὶ εἶναι τὸ κριτήριο γιὰ τὴν ἄσκησή της ἐκ μέρους τῶν ἐπισκόπων (§ 21).

Ἐφόσον ἡ Ἐκκλησία ἀποκαλύπτεται ὡς καθολικὴ στὴν εὐχαριστιακὴ σύναξη τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ἡ καθολικότητα αὐτὴ φανερώνεται πραγματικὰ μόνο σὲ κοινωνία μὲ τὶς ἄλλες Ἐκκλησίες, ποὺ ὅμοιογοῦν τὴν αὐτὴ ἀποστολικὴ πίστη καὶ ἔχουν τὴν αὐτὴ βασικὴ ἐκκλησιαστικὴ δομήν. Καὶ βεβαίως σὲ ἐπίπεδο ἐπαρχιακὸ πρωτεύει ἡ κοινωνία τῆς τοπικῆς μὲ τὶς γειτονικὲς Ἐκκλησίες, λόγω τῆς κοινῆς εὐθύνης ποὺ ἔχουν ὅλες τους στὰ πλαίσια τῆς ἀποστολῆς τους ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας (§ 22). Στὸ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο ἡ πραγμάτωση τῆς συνοδικότητας καὶ τῆς αὐθεντίας ρυθμίζεται ἀπὸ τὸν 34^ο Ἀποστολικὸ Κανόνα, ποὺ εἶναι ἀποδεκτὸς σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση καὶ ἐκφράζει τὴ σχέση μεταξὺ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν μιᾶς ἐπαρχίας. Σύμφωνα μ’ αὐτὸν οἱ ἐπίσκοποι κάθε ἐπαρχίας («ἔθνους») πρέπει νὰ ἀναγνωρίζουν ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ὁ «πρῶτος» μεταξύ τους καὶ νὰ τὸν θεωροῦν ὡς «κεφαλῆ», ἀποφεύγοντας νὰ κάνουν κάτι χωρὶς τὴ δική του σύμφωνη γνώμη· κάθε ἐπίσκοπος πρέπει νὰ κάνει μόνο ὅσα σχετίζονται μὲ τὴ δική του «παροικία» καὶ τὶς ἔξαρτημένες ἀπ’ αὐτὴν περιοχές. Ἄλλα καὶ ὁ «πρῶτος» δὲν πρέπει νὰ κάνει τίποτε χωρὶς τὴ σύμφωνη γνώμη τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας του, γιατὶ ἔτσι μόνο μπορεῖ νὰ ἐπικρατήσει δόμονοια στὴν Ἐκκλησία πρὸς δόξαν τοῦ Τοιαδικοῦ Θεοῦ (§ 24). Ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ κανόνος αὐτοῦ μπορεῖ νὰ ἐντοπισθεῖ στὶς συνόδους μιᾶς ἐπαρχίας, μιᾶς περιφέρειας ἢ ἐνός πατριαρχείου. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ σύνθεση μιᾶς ἐπαρχιακῆς συνόδου εἶναι πάντοτε κατ’ οὐσίαν ἐπισκοπικὴ ἀποκαλύπτει ἀκριβῶς τὴ φύση τῆς συνοδικῆς αὐθεντίας σὲ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο. Ἡ αὐθεντία μιᾶς συνόδου βασίζεται ἀποκλειστικὰ στὴ φύση τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, καὶ φανερώνει τὴ συλλογικὴ φύση τοῦ ἐπισκοπικοῦ θεσμοῦ στὴν ὑπηρεσία τῆς κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν (§ 25). Βέβαια μία ἐπαρχιακὴ σύνοδος δὲν μπορεῖ νὰ ἀσκεῖ τὴν αὐθεντία της σὲ ἄλλες ἐκκλησιαστικὲς ἐπαρχίες. ‘Ωστόσο ἡ ἀνταλλαγὴ πληροφοριῶν καὶ οἱ διαβουλεύσεις μεταξὺ τῶν μελῶν διαφόρων ἐπαρχιακῶν συνόδων φανερώνουν τόσο τὴν καθολικότητα ὅσο καὶ τὴν ἀμοιβαία ἀδελφικὴ συμπαράσταση καὶ ἀγάπη, ποὺ ἀποτελεῖ κανόνα μεταξὺ ὅλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν γιὰ τὴ μεγαλύτερη κοινὴ τους ὡφέλεια (§ 27). Αὐτὸς ἦταν κυρίως ὁ λόγος ποὺ συνετέλε-

σε κατὰ τὸ ἐν λόγῳ κείμενο στὴν ἐμφάνιση τῶν πατριαρχείων καὶ τῶν πατριαρχικῶν συνόδων μέσα στὴν ἰστορία τῆς Ἐκκλησίας (§ 28).

Στὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἡ πραγμάτωση τῆς συνοδικότητας καὶ τῆς αὐθεντίας γίνεται μέσω τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἐπειδὴ ἡ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας στὸ ἐπίπεδο αὐτὸ προϋποθέτει καὶ ἐμπεριέχει τὴ θεμελιώδη ἐνότητα δλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν μεταξύ τους (§ 32), γι’ αὐτὸ μία τοπικὴ Ἐκκλησία δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀλλοιώσει τὸ Σύμβιο τῆς Πίστεως ποὺ διατυπώθηκε ἀπὸ Οἰκουμενικὲς Συνόδους ἢ μὲ μονομερῆ ἀπόφασή της νὰ τροποποιήσει θεμελιώδες ζήτημα σχετικὸ μὲ τὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας (§ 33). Γι’ αὐτὸ ἀλλωστε, ὅταν κατὰ τὴν πορεία τῆς ἰστορίας ἀνέκυπταν σοβαρὰ προβλήματα, τὰ ὅποια ἐπηρέαζαν τὴν κοινωνία καὶ συμφωνία μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, εἴτε ἐπρόκειτο γιὰ ζητήματα δογματικὰ εἴτε γιὰ ζητήματα ἐκκλησιαστικῆς τάξης καὶ πειθαρχίας, γινόταν προσφυγὴ στὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους. Οἱ Σύνοδοι αὐτὲς ἀναγνωρίσθηκαν ὡς οἰκουμενικές, ὅχι ἀπλῶς ἐπειδὴ συναθροίζονταν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπίσκοποι ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπαρχίες, καὶ ἴδιαίτερα ἀπὸ ἐκεῖνες τῶν πέντε πατριαρχείων, τῆς Ρώμης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαίᾳ ἐκκλησιαστικὴ τάξη, ἀλλὰ καὶ γιατὶ οἱ ἐπίσημες δογματικὲς ἀποφάσεις καὶ διατυπώσεις τους γιὰ τὴν κοινὴ πίστη εἶναι δεσμευτικὲς γιὰ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες καὶ ὅλους τοὺς πιστοὺς σὲ ὅποιοδήποτε τόπο καὶ χρόνο (§ 35). Ὅπο τὴν ἔννοια αὐτὴ κάθε Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ποὺ γίνεται ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος ἀποτελεῖ κυριολεκτικὰ φανέρωση τῆς κοινωνίας δλόκληρης τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ταυτόχρονα διακονεῖ μὲ τὴ λειτουργία τῆς τὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία (§ 38). Σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς τοπικὲς καὶ τὶς ἐπαρχιακὲς συνόδους, μία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν ἀποτελεῖ ἔνα «θεσμό», τοῦ ὅποιου ἡ συχνότητα νὰ μπορεῖ νὰ ωριμίζεται ἀπὸ κανόνες: εἶναι μᾶλλον ἔνα «γεγονός» ποὺ ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ Ἀγιο Πνεῦμα, τὸ ὅποιο καθοδηγεῖ τὴν Ἐκκλησία, ὥστε νὰ ἀπεργάζεται ἐντὸς αὐτῆς τοὺς θεσμοὺς ποὺ ἔχει ἀνάγκη καὶ ἀνταποκρίνονται στὴ φύση τῆς (§ 39). Κατὰ τὴν πρώτη χιλιετία, ἡ κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο γινόταν συνήθως μέσω ἀδελφικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων. Οἱ σχέσεις αὐτὲς κατ’ ἀρχὴν μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων μιᾶς ἐπαρχίας, μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν «πρώτων» τῆς ἐπαρχίας τους, καθὼς καὶ μεταξὺ τῶν «πρώτων» τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν σύμφωνα μὲ τὴν κανονικὴ τάξη τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἐξέθρεψαν καὶ ἐδραίωσαν

τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο (§ 40). Στὴ συνέχεια τονίζεται σαφῶς ὅτι, καίτοι καὶ οἱ δύο πλευρὲς συμφωνοῦν ὅτι ἡ παραπάνω κανονικὴ τάξη τῶν πέντε πατριαρχείων ἀναγνωριζόταν ἀπὸ ὅλους κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἡ Ρώμη κατεῖχε τὴν πρώτη θέση σ' αὐτὴ τὴν τάξη καὶ κατὰ συνέπεια ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης ἦταν ὁ «πρῶτος» μεταξὺ τῶν πατριαρχῶν, ἐντούτοις διαφωνοῦν μὲ τὴν ἔρμηνεία τῶν ἴστορικῶν δεδομένων αὐτῆς τῆς περιόδου, θεωρώντας τὰ προνόμια τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ὡς «πρώτου» ὡς ἔνα ζήτημα, τὸ δόποιο κατανοήθηκε διαφορετικὰ σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση κατὰ τὴν πρώτη χιλιετία (§ 41). Ὡστόσο συμφωνοῦν ὅτι ἡ συνοδικότητα ποὺ ἀσκεῖται σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἀπὸ τὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους συνεπάγεται ἐνεργὸς ρόλος τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ὡς «πρώτου» στὴν τάξη τῶν πέντε πατριαρχείων. Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης δὲν συγκάλεσε ὁ ἕιδος τὶς οἰκουμενικὲς συνόδους τῶν πρώτων αἰώνων καὶ οὐδέποτε προήδρευσε προσωπικὰ σ' αὐτές, ἐντούτοις ἐμπλεκόταν στενὰ στὴ διαδικασία λήψεως τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων (§ 42). Κατὰ συνέπεια τὸ πρωτεῖο καὶ ἡ συνοδικότητα μέσα στὴν Ἐκκλησία βρίσκονται μεταξύ τους σὲ ἀμοιβαία ἐξάρτηση. Αὐτὸς σημαίνει ὅτι τὸ πρωτεῖο στὰ διάφορα ἐπίπεδα τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, τὸ τοπικό, τὸ ἐπαρχιακὸ καὶ τὸ παγκόσμιο, πρέπει νὰ θεωρεῖται πάντοτε στὸ πλαίσιο τῆς συνοδικότητας, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ συνοδικότητα στὸ πλαίσιο τοῦ πρωτείου (§ 43).

“Οσον ἀφορᾶ τὸ πρωτεῖο στὰ διάφορα ἐπίπεδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς οἱ δύο πλευρὲς διαπιστώνουν ὅτι: α) τὸ πρωτεῖο σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα ἀποτελεῖ πρακτικὴ ποὺ εἶναι σταθερὰ ἐδραιωμένη στὴν κανονικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, καὶ β) καίτοι ἡ ἔννοια τοῦ πρωτείου στὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο εἶναι ἀποδεκτὴ τόσο στὴν Ἀνατολὴ ὥστε καὶ στὴ Δύση, ἐντούτοις ὑπάρχουν διαφορὲς κατανοήσεως ὡς πρὸς τὸν τρόπο, μὲ τὸν δόποιο πρέπει αὐτὸν νὰ ἀσκεῖται, καθὼς ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τὴν βιβλικὴν καὶ θεολογικὴν θεμελίωσή του (§ 43). Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο τονίζεται ὅτι τὸ θέμα σχετικὰ μὲ τὸ ρόλο τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης στὰ πλαίσια τῆς κοινωνίας ὅλων τῶν Ἐκκλησῶν θὰ πρέπει νὰ μελετηθεῖ βαθύτερα. Τὰ κρίσιμα ἐρωτήματα ποὺ συνδέονται μὲ τὸ θέμα αὐτὸν εἶναι: α) πῶς νοεῖται ἡ ἰδιαίτερη λειτουργία τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ὡς «πρώτου» μέσα στὰ πλαίσια μᾶς Ἐκκλησιολογίας τῆς κοινωνίας καὶ σὲ συνάρτηση μὲ ὅσα ἔχουν διατυπωθεῖ γιὰ τὴν συνοδικότητα καὶ τὴν αὐθεντία στὸ παρόν κείμενο; καὶ β) πῶς θὰ πρέπει νὰ κατανοθεῖ καὶ νὰ περάσει στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἡ διδασκαλία τῆς πρώτης καὶ τῆς δεύτερης βατικανῆς

συνόδου γιὰ τὸ πρωτεῖο τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐκκλησιαστικῆς πρακτικῆς τῆς πρώτης χιλιετίας; Οἱ ἀπαντήσεις ποὺ θὰ δοθοῦν στὰ ἔρωτήματα αὐτὰ θὰ καθιορίσουν, ὅπως τονίζεται στὸ κείμενο καὶ ὅπως εἶναι, πιστεύουμε, κατανοητό, τὴν περαιτέρῳ πορείᾳ τοῦ διαλόγου (§ 45). Ὡστόσο ἀποτελεῖ κοινὴ πεποίθηση τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ὅτι ἥδη τὸ παρὸν κείμενο συνιστᾶ σημαντικὴ πρόοδο στὸ Θεολογικὸ Διάλογο, δεδομένου ὅτι πέραν τῆς συμφωνίας τῶν δύο πλευρῶν γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, τὴν συνοδικότητα καὶ τὴν αὐθεντία μέσα στὴν Ἐκκλησία, παρέχει καὶ τὴ σταθερὴ βάση γιὰ τὴ μελλοντικὴ συζήτηση τοῦ θέματος τοῦ «πρωτείου» ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας στὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο (§ 46).

Πρὸς ἄρση τυχὸν παρεξηγήσεων τῶν ἐκκλησιολογικῶν δρῶν καὶ ἐκφράσεων ποὺ περιλαμβάνονται στὸ παρόν, καθὼς καὶ στὰ προηγούμενα κείμενα, ὅπως «ἡ Ἐκκλησία», «ἡ ἀνὰ τὸν κόσμον Ἐκκλησία», «ἡ ἀδιαίρετος Ἐκκλησία» ἢ «τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ», οἱ δύο ἀντιπροσωπεῖς τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς αἰσθάνθηκαν τὴν ἀνάγκη νὰ διευκρινίσουν σὲ ὑποσημείωση τοῦ κειμένου ὅτι οἱ ἐκφράσεις αὐτὲς δὲν ὑπονομεύουν τὴν ἐκκλησιολογικὴ αὐτοσυνειδησία τῆς κάθε μᾶς ἀπὸ τὶς δύο διαλεγόμενες Ἐκκλησίες. Ὡστόσο φρονοῦμε ὅτι ἡ διευκρίνιση αὐτὴ εἶναι τελείωση περιττή, γιατὶ σ' ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μέχρι σήμερα οἱ δύο ἀντιπροσωπεῖς κατέβαλαν τὴν προσπάθεια νὰ περιγράψουν μὲ τὶς παραπάνω ἐκφράσεις τὴ συνείδηση τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας καὶ ὅχι τὴ δική τους ἐκκλησιολογικὴ αὐτοσυνειδησία, ἡ ὅποια ἀναμφίβολα, ὅπως πιστεύουν καὶ οἱ δύο πλευρές, ἀντικατοπτρίζεται στὴν περιγραφὴ ποὺ ἐπιχειροῦν.

Στὴ συνάφεια αὐτὴ θὰ θέλαμε νὰ ἀναφερθοῦμε σὲ δρισμένα πολὺ ἐνδιαφέροντα ἀπὸ ὁρθόδοξη ἀποψη σημεῖα τοῦ κειμένου, κάνοντας ταυτόχρονα καὶ κάποιες παρατηρήσεις:

α) Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι εἶναι πολὺ σημαντικὸ ἀπὸ ὁρθόδοξη ἀποψη ὅτι τὸ *Κείμενο τῆς Ραβέννας* ὡς συνέχεια καὶ προέκταση τῶν κειμένων τοῦ Μονάχου (1982), τοῦ Barī (1987) καὶ τοῦ Νέου Βάλαμο (1988) ἐξετάζει τὸ θέμα τῆς συνοδικότητας καὶ τῆς αὐθεντίας ὡς ἐκκλησιολογικῶν καὶ κανονικῶν συνεπειῶν τῆς μυστηριακῆς φύσης τῆς Ἐκκλησίας σὲ τοπικό, ἐπαρχιακὸ καὶ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁρθοδόξου Τριαδολογίας καὶ τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐπιτυγχάνεται μία σταθερὴ θεολογικὴ θεμελίωση ὅχι μόνο τῆς σχέσης με-

ταξὶ πρωτείου καὶ συνοδικότητας σὲ κάθε ἔνα ἀπὸ τὰ τρία ἐπίπεδα, ἀλλὰ καὶ τῆς σχέσης, καθὼς καὶ τῶν ὁρίων μεταξὺ αὐθεντίας τῆς τοπικῆς καὶ αὐθεντίας τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ὁ θεσμὸς τοῦ «πρώτου» σύμφωνα μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξην δὲν ὑποδηλῶνται κάποια μείωση ἢ κατωτερότητα τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων ὡς πρὸς τὴν φύση τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος σὲ κάθε ἔνα ἀπὸ τὰ παραπάνω τρία ἐπίπεδα, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὴν τάξην τῶν προσώπων τῆς Ἀγ. Τριάδος· ἢ «ἀριθμητη» τοῦ Πατρός ὡς πρώτου προσώπου τῆς Ἀγ. Τριάδος δὲν σημαίνει τὴν μείωση ἢ τὴν κατωτερότητα ὡς πρὸς τὴν φύση τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγ. Πνεύματος²².

Ἐξάλλου ἢ αὐθεντία τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων καὶ τὴν ποιμαντικὴν καθοδήγησην τῶν πιστῶν δὲν διαφέρει ὡς πρὸς τὴν φύση της ἀπὸ τὴν αὐθεντία τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Κι' αὐτὸ γιατί, ὅπως τονίσθηκε ἡδη ἐν ἐκτάσει στὸ κείμενο τοῦ Μονάχου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας καὶ ἐπαναλαμβάνεται συνοπτικὰ καὶ συχνὰ στὸ παρὸν κείμενο, ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία φανερώνεται διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας στὴ σύναξη τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ συνέπεια τοπικὴ καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία ταυτίζονται στὴ Θεία Εὐχαριστία, ἡ ὅποια ἀποτελεῖ ἄλλωστε σύμφωνα καὶ μὲ τὸ ἐν λόγῳ κείμενο μία ἀπὸ τὶς κυριότερες ἐκφράσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας²³. Ὡστόσο ἡ αὐθεντία στὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο, ὅπου ὑπάρχει μυστηριακὴ κοινωνία ὅλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν μεταξύ τους, δὲν ἀσκεῖται ἀπὸ μία τοπικὴ Ἐκκλησία, ὅποιαδήποτε κι' ἀν εἶναι αὐτή, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους, ποὺ φανερώνουν τὴν κοινωνία τοῦ συνόλου τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ μία τοπικὴ Ἐκκλησία, εὐρισκόμενη σὲ κοινωνία μὲ τὶς ὑπόλοιπες τοπικὲς Ἐκκλησίες σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, νὰ ἀπορρίψει ἢ νὰ τροποποιήσει κατὰ τὴν ἀσκηση τῆς αὐθεντίας τῆς ἀποφάσεις Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ποὺ ἀναφέρονται εἴτε σὲ ζητήματα πίστεως εἴτε σὲ ζητήματα ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ πειθαρχίας. Οἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶναι δεσμευτικὲς καὶ κανονιστικὲς γιὰ ὅλες τὶς τοπικὲς Ἐκκλησίες²⁴.

22.Βλ. *Κείμενο τῆς Ραβέννας*, § 5.

23. Βλ. ὅπ. παρ., §§ 11, 18, 22.

24. Βλ. §§ 35, 38.

β) 'Επίσης ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι ἡ περιεχόμενη στὸ κείμενο ἐκκλησιολογικὴ θέση, σύμφωνα μὲ τὴν ὅποια «Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ὅπου ὑπάρχει κοινότης συνηγμένη ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ, εἰς τὴν ὅποιαν προεξάρχει ἀπ' εὐθείας ἢ μέσω τῶν πρεσβυτέρων του ὁ νομίμως χειροτονηθεὶς ἐν τῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ ἐπίσκοπος, ὁ ὅποιος διδάσκει τὴν παραληφθεῖσαν ἐκ μέρους τῶν Ἀποστόλων πίστιν, ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν των» (§ 18), συνιστᾶ ἀπὸ ωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς σαφῆ ἐκκλησιολογικὴ πρόοδο σὲ σχέση μὲ ἀντίστοιχες θέσεις τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου καὶ κυρίως τῆς Διακήρυξης «Dominus Jesus», ἡ ὅποια μάλιστα συντάχθηκε ὑπὸ τὴν καθοδήγηση καὶ τὴν ἐποπτεία τοῦ τότε καρδιναλίου Joseph Ratzinger καὶ σημερινοῦ πάπα Βενεδίκτου ΙΣΤ' καὶ κυκλοφόρησε μὲ τὴν ἐπικύρωση τοῦ πάπα Ιωάννη - Παύλου Β' (6 Αὐγούστου 2000)²⁵.

'Ως γνωστόν, ἡ Β' Βατικανή Σύνοδος μὲ τὸ Διάταγμα περὶ Οἰκουμενισμοῦ «Unitatis redintegratio» καὶ τὸ κείμενο «Lumen gentium», τονίζει σαφῶς τὴν αὐτοσυνειδησία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, δεχόμενη ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ «ὑφίσταται» ἢ ἀλλιῶς «ἔχει τὴ συγκεκριμένη τῆς ὑπαρξῆ (subsistit in) στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία, ποὺ διοικεῖται ἀπὸ τὸ διάδοχο τοῦ Πέτρου κι' ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους ποὺ βρίσκονται σὲ κοινωνίᾳ μαζί του»²⁶. 'Ωστόσο, στηριζόμενη στὴν «Ἐκκλησιολογία τῆς κοινωνίας», ἀποφεύγει τὴν ἀποκλειστικὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ ταύτιση μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ γι' αὐτὸ δὲν διστάζει νὰ ἀναγνωρίσει τὰ «ἐκκλησιαστικὰ στοιχεῖα» (elementa ecclesiae) τῶν ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Κοινοτήτων, καὶ κυρίως βέβαια τῆς 'Ορθοδόξου Ἐκκλησίας²⁷. Μάλιστα ἡ παπικὴ Ἐγκύλιος «Ut unum sint» (1995), καίτοι ὑπενθυμίζει καὶ ἀποδέχεται τὴν παραπάνω θέση τοῦ «Lumen gentium»²⁸, τὴν προεκτείνει καὶ τὴ συμπληρώνει ἐκκλησιολογι-

25. Βλ. σχετικὰ Στ. Χ. Τσομπανίδη, 'Ἡ Διακήρυξη «Dominus Jesus» καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σημασία της. Ἀπὸ τὸ οἰκουμενικὸ ἀνοιγμα στὴν ἐκκλησιολογικὴ ἀποκλειστικότητα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας', Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 11.

26. Βλ. *Lumen gentium*, § 8. Πρβλ. καὶ *Unitatis redintegratio*, § 3. Βλ. καὶ Στ. Χ. Τσομπανίδη, ὁπ. παρ., σ. 55 κ. ἐ., 66 ἔξ.

27. Βλ. *Lumen gentium*, § 8.

28. Βλ. *Ut unum sint*, § 10. Βλ. καὶ A. Basdekis, «Die Ökumene-Enzyklika des Papstes Johannes Paul II. "Ut unum sint"», στὸ 'Ἐπιστημονικὴ Παρουσία Ἐστίας Θεολόγων Χάλκης 4 (1997), σ. 181.

νά, ἀναγνωρίζοντας τὴν ἐκκλησιαστικότητα τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Κοινοτήτων²⁹ καὶ θεωρώντας ἴδιαίτερα τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς τὸ δεύτερο πνευμόνι, μὲ τὸ ὅποιο πρέπει νὰ ἀναπνέει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ³⁰. Παρὰ ταῦτα ἡ Διακήρυξη «Dominus Jesus», σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ ἀνοιχτὸ πνεῦμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου καὶ τῆς παπικῆς Ἐγκυρίου «Ut unum sint», ταυτίζει ἀπολύτως τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία μὲ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁδηγεῖται κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο σὲ σαφῆ ἐκκλησιολογικὴ ἀποκλειστικότητα. «Ὕπαρχει», ὑπογραμμίζει, «μία καὶ μόνον Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὅποια ὑφίσταται στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία ποὺ διοικεῖται ἀπὸ τὸ διάδοχο τοῦ Πέτρου καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους ποὺ βρίσκονται σὲ κοινωνία μὲ αὐτὸν»³¹. Οἱ ἄλλες Ἐκκλησίες, στὶς ὅποιες συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, περιέχουν «ἄπλως καὶ μόνο κάποια ἐκκλησιαστικὰ στοιχεῖα» καὶ γι' αὐτό, δπως διευκρινίζεται, διαθέτει τῆς «ἐκκλησιαστικότητάς» τους ἔξαρταται ἀπὸ τὸν βαθμὸ τῆς συμφωνίας τους μὲ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία³².

Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτή, καίτοι ἡ ρωμαιοκαθολικὴ πλευρὰ στὸ διάλογο δὲν ἀφίσταται ἀπὸ τὴν ἐκκλησιολογικὴ αὐτοσυνειδησία τῆς, δπως τονίζεται ἡδη στὴ μοναδικὴ ὑποσημείωση ποὺ ὑπάρχει στὸ ἐν λόγῳ κείμενο, ἡ παραπάνω ἐκκλησιολογικὴ θέση τοῦ κειμένου αὐτοῦ (§ 18), στηριζόμενη στὴν Ἐκκλησιολογία τῆς κοινωνίας, καὶ ἴδιαίτερα στὴν εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, εἶναι πιὸ προχωρημένη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιολογία τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, ἀκόμη, θὰ λέγαμε, καὶ ἀπὸ αὐτὴν τῆς παπικῆς Ἐγκυρίου «Ut unum sint», ἐνῶ δπωσδήποτε διαφοροποιεῖται σαφῶς ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη θέση τῆς Διακήρυξης «Dominus Jesus». Μὲ ἄλλα λόγια τὸ κριτήριο γιὰ τὴν ὑπαρξη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἐν προκειμένῳ σύμφωνα μὲ τὸ Κείμενο τῆς Ραβέννας ἡ Ἐκκλησία ποὺ ποιμαίνεται ἀπὸ τὸ διάδοχο τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ τοὺς ἐπισκόπους ποὺ βρίσκονται σὲ

29. Βλ. *Ut unum sint*, § 11. Βλ. καὶ Στ. Χ. Τσομπανίδη, ὅπ. παρ., σ. 130 ἔξ.

30. Βλ. *Ut unum sint*, § 54.

31. Βλ. «Declaration “Dominus Jesus” on the Unicity and salvific Universality of Jesus Christ and the Church», στὸ http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000806_dominus-iesus_en.html, § 17.

32. Βλ. ὅπ. παρ., § 16, ὑποσ. 56. Βλ. καὶ Στ. Χ. Τσομπανίδη, ὅπ. παρ., σ. 178 ἔξ.

κοινωνία μὲ αὐτόν, ἀλλὰ ἡ εὐχαριστιακὴ σύναξη, στὴν ὅποια προεξάρχει εἴτε ἀπευθείας εἴτε μέσω τῶν πρεσβυτέρων του ὁ ἐπίσκοπος ποὺ ἔχει μέσω τῆς χειροτονίας του τὴν ἀποστολικὴ διαδοχὴ καὶ διδάσκει τὴν παραληφθεῖσα ἐκ μέρους τῶν Ἀποστόλων πίστη, εὐρισκόμενος σὲ κοινωνία μὲ τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους καὶ τὶς τοπικὲς ἐκκλησίες τους. Τὸ σημαντικὸ στὴν προκειμένη περίπτωση εἶναι ὅτι τὸ κριτήριο αὐτὸ ὅχι μόνο δὲν προσκρούει στὴν αὐτοσυνειδησία καμιᾶς ἀπὸ τὶς δύο διαλεγόμενες Ἐκκλησίες, ἀλλὰ θέτει γενικότερα καὶ τὶς βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀναγνώριση μιᾶς κοινότητας ὡς Ἐκκλησίας, ἀφήνοντας ὥστόσο ἐλεύθερο τὸ πεδίο τοῦ διαλόγου σχετικὰ μὲ τὸ ἄν καὶ κατὰ πόσον ἡ κοινότητα αὐτὴ ποὺ θεωρεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω προϋποθέσεων ὡς Ἐκκλησία διδάσκει ὁρθὰ ἢ ὅχι τὴν ἐκ μέρους τῶν Ἀποστόλων παραληφθεῖσα πίστη.

γ) Ἐξάλλου ἡ ορητὴ καὶ ἐμφαντικὴ προσπάθεια θεμελίωσης μέσα στὸ κείμενο τῆς σχέσης τοῦ «πρώτου» μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐπισκόπους καὶ στὰ τρία ἐπίπεδα, τὸ τοπικό, τὸ ἐπαρχιακὸ καὶ τὸ παγκόσμιο, στὸν 34^ο Ἀποστολικὸ Κανόνα (§ 24) ποὺ ἐκφράζει πράγματι τὴν κανονικὴ παράδοση τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἡ ὅποια μάλιστα παράδοση ἀποτυπώνεται καὶ στὸν 9^ο Κανόνα τῆς ἐν Ἐγκαινίοις συνόδου τῆς Ἀντιοχείας (341)³³, ἀποτελεῖ κατὰ τὴ γνώμη μας τὴ σταθερὴ βάση ἀπὸ ὁρθόδοξῃ ἀποψῃ γιὰ τὴ συζήτηση στὸ διάλογο καὶ τοῦ θέματος τῆς ἐκκλησιολογικῆς καὶ κανονικῆς νομιμότητας τῶν αὐθαίρετων καὶ μονομερῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ὡς «πρώτου τῇ τάξει» σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο στὰ πλαίσια τῆς ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας. Ἡ ὑπογράμμιση τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ «πρώτος» μὲ βάση τὸν 34^ο Ἀποστολικὸ Κανόνα τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ κάνει χωρὶς τὴ σύμφωνη γνώμη ὅλων τῶν περὶ αὐτῶν ἐπισκόπων, δὲν ἀφήνει περιθώρια δικαιολόγησης τῶν μονομερῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, ὅπως λ.χ. τῆς προσθήκης τοῦ Filioque στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως, μὲ τὶς ὅποιες δὲν συμφωνεῖ τὸ σύνολο τῶν ἐπισκόπων τῆς καθ' ὅλου Ἐκκλησίας. Βεβαίως μέσα στὸ κείμενο δὲν ἀναφέρεται οητὰ ποιὸ θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἢ ἀκολουθητέα κανονικὴ λύση στὴν περί-

33. Γιὰ τὴ σχέση μεταξὺ τοῦ 34^{ου} Ἀποστολικοῦ Κανόνα καὶ τοῦ 9^{ου} Κανόνα τῆς ἐν Ἐγκαινίοις συνόδου τῆς Ἀντιοχείας (341) βλ. Π. Μενεβίσογλου, Ἰστορικὴ εἰσαγωγὴ εἰς τοὺς Κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, "Εκδ. Ιερὰ Μητρόπολις Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, Στοκχόλμη 1990, σ. 112, 367 ἔξ.

πτωση διαφωνίας τοῦ «πρώτου» μὲ τὸ σύνολο τῶν ἐπισκόπων. Ὡστόσο πιστεύουμε ὅτι ὁ 34^{ος} Ἀποστολικὸς Κανόνας δίνει ἐμμέσως πλὴν σαφῶς τὴν κανονικὴ λύση στὸ ἐν λόγῳ πρόβλημα, θέτοντας ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐκκλησιολογικὴ καὶ κανονικὴ νομιμότητα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ «πρώτου» τῇ σύμφωνῃ γνώμῃ τῶν περὶ αὐτὸν ἐπισκόπων. Διαφορετικὰ δὲν διασώζεται ἡ «ὅμονοια» μέσα στὴν Ἐκκλησία, στὴν ὥποια ἀκριβῶς ἀποσκοπεῖ ὁ ἐν λόγῳ κανόνας, θέτοντας τὴν ἀνωτέρω περιοριστικὴ προϋπόθεση.

Ἐξάλλου, ὅπως τονίζεται ἥδη μέσα στὸ κείμενο, καίτοι ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης ὡς «πρῶτος» μεταξὺ τῶν πέντε πατριαρχῶν τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας ἐμπλέκεται ἐνεργὰ στὴ διαδικασία λήψης ἀποφάσεων ἐκ μέρους τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἡ συνοδικότητα καὶ ἡ στενὰ συνδεδεμένη μ' αὐτὴν αὐθεντία σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο δὲν ἀσκεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους, δηλ. ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν συναθροιζομένων ἐπισκόπων³⁴. Μὲ ἄλλα λόγια, σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ κειμένου, γιὰ τὴ συνείδηση τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρέτης Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἀσκηση τῆς αὐθεντίας σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο δὲν ὑπάρχουν περιθώρια γιὰ τὴ νομιμοποίηση τῶν μονομερῶν ἐνεργειῶν τοῦ «πρώτου τῇ τάξει» ἐπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ σύνολο τοῦ ἐπισκοπικοῦ σώματος³⁵.

δ) Πιὸ συγκεκριμένα τὸ σημεῖο αὐτὸ διευκρινίζεται μέσα στὸ κείμενο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν κανονικῶν ἀρμοδιοτήτων μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Ὁπως τονίζεται χαρακτηριστικά, «Μία τοπικὴ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ ἀλλοιώσῃ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, τὸ ὅποιον διετυπώθη ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων... Μία τοπικὴ ἐπίσης Ἐκκλησία δὲν δύνα-

34. Βλ. *Κείμενο τῆς Ραβέννας*, § 42.

35. Σχετικὰ μὲ τὴ θέση καὶ τὸ όρλο τοῦ «πρώτου» στὰ πλαίσια τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρέτης Ἐκκλησίας βλ. Βλ. Φειδᾶ, «Ἡ θέσις τοῦ πρώτου τῶν ἐπισκόπων εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν τοπικῶν ἐκκλησιῶν», στὸ *Église locale et Église universelle* (*Τοπικὴ καὶ κατὰ τὴν Οἰκουμένην Ἐκκλησία*), *Les études théologiques de Chambésy* (Αἱ θεολογικαὶ μελέται τοῦ Σαμπεξύ) 1, *Éditions du Centre Orthodoxe du Patriarcat Ecuménique*, Chambésy-Genève 1981, σ. 151 κ.έ. Βλ. ἐπίσης καὶ Β. Ἀ. Τοίγκου, «Ἡ θέση τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων καὶ τοῦ «Πατριάρχου τῆς Δύσεως» στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἐκκλησιολογία τῆς «κοινωνίας» στὴν ἐπιστολογραφίᾳ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου», στὸ *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς* τοῦ Ἀριστοτελείου *Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, *Τμῆμα Πομαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας*, 11 (2006), σ. 49.

ται διὰ μονομεροῦς ἀποφάσεως νὰ τροποποιήσῃ ἐν θεμελιῶδες ζήτημα ἀφορῶν εἰς τὴν μορφὴν τῆς διακονίας» τῆς Ἐκκλησίας³⁶.

Πέραν τοῦ ὅτι στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει ἔνας σαφέστατος ὑπαινιγμὸς κατὰ τῆς μονομεροῦς προσθήκης τοῦ Filioque στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως ἐκ μέρους τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης (κατὰ τὸ ἔτος 1014), ἀλλὰ καὶ τῆς τροποποιήσης τοῦ «πρωτείου τῇ τάξει» τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης –ποὺ ἦταν νοητὸ στὴν ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ μόνο ὡς «πρωτεῖο τιμῆς»— σὲ «πρωτεῖο ἔξουσίας» ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὅποιο κατὰ τὴν ορμαιοκαθολικὴ ἀντίληψη νοεῖται ὡς μία μορφὴ διακονίας στὰ πλαίσια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι μὲ τὴν παράγραφο αὐτὴ ἡ ὁρθόδοξη ἀντιπροσωπεία κατόρθωσε ἀναμφίβολα νὰ περάσει μέσα στὸ κείμενο τὴν ἐκκλησιολογικὴ θέση τῆς γιὰ τὰ κανονικὰ ὅρια τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης σὲ σχέση ἀφενὸς μὲ τὶς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἀφετέρου μὲ τὴν ἀσκηση τῆς «διακονίας» του στὰ πλαίσια τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρετῆς Ἐκκλησίας. Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία ποὺ σημείωσε ἐν προκειμένῳ ἡ ὁρθόδοξη ἀντιπροσωπεία στὰ πλαίσια τῆς Μικτῆς Ἐπιρροπῆς, ἡ διατύπωση αὐτὴ καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀπὸ πλευρᾶς τῆς ορμαιοκαθολικῆς ἀντιπροσωπείας συνιστᾶ πολὺ θετικὴ ἔξελιξη στὴν πορεία τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου.

ε) Τέλος, ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τίποτε δὲν λέγεται σαφῶς μέσα στὸ κείμενο γιὰ τὴν ἀπόρριψη καὶ τὴ διαγραφὴ τοῦ τίτλου «Πατριάρχης τῆς Δύσεως» ἐκ μέρους τοῦ πάπα Βενεδίκτου ΙΣΤ' ἀπὸ τὸ Ποντιφικὸ Ἡμερολόγιο, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸ ἔτος 2006, ἐντούτοις τὰ ὅσα ἀναφέρονται σχετικὰ μὲ τὸ «πρωτεῖο» στὰ τρία ἐπίπεδα (τοπικό, ἐπαρχιακὸ καὶ παγκόσμιο) ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ 34^{ου} Ἀποστολικοῦ *Kanόνα*, καθὼς καὶ σχετικὰ μὲ τὴ θεώρηση τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ὡς «πρώτου» μεταξὺ τῶν πέντε πατριαρχῶν τῆς ἀδιαιρετῆς Ἐκκλησίας σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαίᾳ ἐκκλησιαστικὴ τάξη³⁷, παρουσιάζουν ἐμμέσως πλὴν σαφῶς τὴν ἐνέργεια τῆς διαγραφῆς τοῦ ἐν λόγῳ τίτλου ὡς τελείως ἀσύμφωνη καὶ ἀντιφατικὴ πρὸς τὴν Ἐκκλησιολογία καὶ τὴν κανονικὴ παράδοση τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρετῆς Ἐκκλησίας³⁸. Κι' αὐτὸ γιατί ἡ

36. Βλ. ὅπ. παρ., § 33.

37. Βλ. ὅπ. παρ., § 41.

38. Σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ βλ. Βλ. Ἰω. Φειδᾶ, «Πατριάρχης τῆς Δύσεως καὶ παπικὸς θεσμός. Μιὰ ὁρθόδοξη προσέγγιση», στὸ Ἐπίσκεψις 660 (2006), σ. 18 κ.ἔ. Βλ. καὶ Β. Ἀ. Τσίγκου, ὅπ. παρ., σ. 41 κ.ἔ.

ἀναγνώριση τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ὡς «πρώτου τῇ τάξει» σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο μεταξὺ τῶν πέντε πατριαρχῶν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας προϋποθέτει σύμφωνα μὲ τὸ *Κείμενο τῆς Ραβέννας* τῇ θεώρησή του ὡς «πρώτου» τόσο στὸ τοπικὸ δόσο καὶ στὸ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο. Μὲ ἄλλα λόγια τὸ «πρωτεῖο» του στὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο ὑπὸ τὴν ὁρθόδοξη ἔννοια τοῦ δόσου καὶ σύμφωνα μὲ τὸ ἐν λόγῳ κείμενο δὲν νοεῖται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ «πρωτεῖο» του στὸ τοπικὸ καὶ στὸ ἐπαρχιακὸ ἐπίπεδο. «Οπως λοιπὸν δὲν εἶναι ἐπιτρεπτὸ νὰ ἀπεμπολήσει τὴν ἰδιότητά του ὡς «πρώτου» στὸ τοπικὸ ἐπίπεδο τῆς Ρώμης, ἔτσι δὲν εἶναι ἐπιτρεπτὸ νὰ ἀπεμπολήσει τὴν ἰδιότητά του ὡς «πρώτου» στὴν ἐπαρχία τῆς Δύσεως, τὴν ὅποια εἶχε ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστική του δικαιοδοσία ὡς «πατριάρχης τῆς Δύσεως». Ἐπειδὴ ὡς ἐπίσκοπος Ρώμης εἶναι «πατριάρχης τῆς Δύσεως», γι' αὐτὸ ἔχει τὴ θέση του στὴν πενταρχία τῶν πατριαρχῶν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, θεωρούμενος ὡς «πρῶτος τῇ τάξει» μεταξὺ αὐτῶν. Διαφορετικὰ δὲν δικαιολογεῖται τό «πρωτεῖο» του στὸ παγκόσμιο ἐπίπεδο μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρετῆς Ἐκκλησίας.

Συμπέρασμα

Ὑστερα ἀπὸ ὅσα εἴπαμε, γίνεται κατανοητὸ ὅτι ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα μὲ ἔνα τόσο σημαντικὸ θέμα, ὅπως αὐτὸ τῆς συνοδικότητας καὶ τῆς αὐθεντίας στὰ πλαίσια τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, τὸ ὅποιο ἔξετάσθηκε μὲ βάση τὴν εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρετῆς Ἐκκλησίας καὶ κατέληξε, ὅπως εἰδαμε, ὕστερα ἀπὸ διαβουλεύσεις καὶ συζητήσεις στὸ *Κείμενο τῆς Ραβέννας*, ἀποτελεῖ πράγματι πολὺ ἐλπιδοφόρο γεγονός γιὰ τὴν πορεία καὶ τὴν ἔξελιξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου. Ἡδὴ μὲ τὸ κείμενο αὐτό, ποὺ συνεχίζει καὶ προεκτείνει, ὅπως τονίσαμε, τὴν ἐκκλησιολογικὴ προβληματικὴ τῶν κειμένων τοῦ Μονάχου (1982), τοῦ Bari (1987) καὶ τοῦ Νέου Βάλαμο (1988), τέθηκαν οἱ σταθερὲς βάσεις, γιὰ νὰ γίνει κατὰ τὴν προσεχὴ Γενικὴ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς τὸ ἐπόμενο μεγάλο βῆμα: νὰ ἔξετασθεῖ δηλ. ὁ ρόλος τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ὡς «πρώτου τῇ τάξει» μεταξὺ τῶν πατριαρχῶν στὰ πλαίσια τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀδιαιρετῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὸ βῆμα αὐτό, ὅπως ἀντιλαμβανόμαστε, εἶναι πολὺ σημαντικὸ γιὰ τὴν

ύπερβαση ἐνὸς ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα αἴτια ποὺ προκάλεσαν τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἐμπόδια ποὺ δυσχεραίνουν τὴν πορεία πρὸς ἀποκατάσταση τῆς μυστηριακῆς ἐνότητας μεταξύ τους.

‘Ωστόσο πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡδη αὐτὸ καθ’ ἔαυτὸ τὸ *Κείμενο τῆς Ραβέννας* ἀποτελεῖ ἀπὸ ὁρθόδοξη ἄποψη ἔνα πολὺ σημαντικὸ βῆμα στὸ διάλογο μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, γιατί, ὅπως φάνηκε ἀπὸ ὅσα εἴπαμε παραπάνω, θέτει τὶς ἐκκλησιολογικὲς βάσεις γιὰ τὴ συζήτηση στὰ πλαίσια τοῦ διαλόγου τῆς Θεολογικῆς καὶ κανονικῆς νομιμότητας τῶν μονομερῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, ὅπως ἡ προσθήκη τοῦ *Filioque* στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως, ἡ τροποποίηση τοῦ «πρωτείου τιμῆς» σὲ «πρωτεῖο ἔξουσίας» ἐφ’ ὀλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ κατάργηση τοῦ τίτλου «Πατριάρχης τῆς Δύσεως», ποὺ δὲν συνάδουν μὲ τὴν Ἐκκλησιολογία τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρετῆς Ἐκκλησίας.

“Ἐτσι, καίτοι ὁ διάλογος ὑστερεῖ ἀπὸ πρόταση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἔκινησε ἀπὸ τὰ σημεῖα ποὺ ἔνώνουν τὶς δύο Ἐκκλησίες, ἡδη ὀδηγεῖται κατ’ ἀνάγκην μὲ ἀργὰ ἀλλὰ σταθερὰ βῆματα στὴν ἔξεταση τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Τὸ παρόγορο βέβαια ἐν προκειμένῳ εἴναι ὅτι οἱ διαφορὲς αὐτὲς κατόπιν συμφωνίας καὶ τῶν δύο πλευρῶν ἔξετάζονται καὶ θὰ ἔξετάζονται κατὰ τὴν πορεία τοῦ διαλόγου ὑπὸ τὸ πρόσμα τῆς Θεολογίας τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρετῆς Ἐκκλησίας. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ δέσμευση τῶν δύο διαλεγομένων Ἐκκλησιῶν ὅχι μόνο κατὰ τὴν ἔναρξη ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου. Ἀρκεῖ βέβαια νὰ μὴν ἐγκλωβισθεῖ καὶ πάλι ὁ διάλογος σὲ ἀκανθώδη καὶ δυσεπίλυτα θέματα, χωρὶς νὰ τεθοῦν ἐκ τῶν προτέρων οἱ σταθερὲς θεολογικὲς βάσεις γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους.

‘Ανεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὴν πορεία καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ Θεολογικοῦ αὐτοῦ Διαλόγου μετὰ τὸ νέο του ἔκινημα θὰ πρέπει ὡς ‘Ορθόδοξοι νὰ ἔχουμε πάντοτε ὑπόψη μας ὅτι οἱ ὑπάρχουσες διαφορὲς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δὲν μποροῦν νὰ λυθοῦν ἔξω καὶ μακριὰ ἀπὸ τὸ πλαίσιο καὶ τὸ κλίμα τοῦ διαλόγου. ‘Ο διάλογος εἴναι τὸ μόνο πρόσφορο μέσο γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν ὑπαρχουσῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Κι’ αὐτὸ γιατί, ὅπως τονίζει ἡδη ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀντιρρήσεων τῆς ἐποχῆς του ὁ ἄγ. Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, «“Οτε διίστανται τινες ἀλλήλων καὶ οὐ χωροῦσι πρὸς λόγους, δοκεῖ μείζων εἴναι καὶ ἡ μεταξὺ τούτων διαφορά· ὅτε δ’ εἰς λόγους συνέλθωσι καὶ ἐκάτερον μέρος νουνεχῶς

ἀκροάσηται τὰ παρ’ ἑκατέρου λεγόμενα, εύρισκεται πολλάκις ὀλίγη ἡ τούτων διαφορά»³⁹. Κανεὶς δὲν θὰ μποροῦσε στὸ σημεῖο αὐτὸν νὰ εἶναι πιὸ εὐγλωττος, γιὰ νὰ τονίσει μὲ τόσο σαφῆ καὶ κατηγορηματικὸ τρόπο, ὅπως ὁ ἄγ. Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, τόσο τὴ διαχρονικὴ ἀναγκαιότητα τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου ώς μέσου γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅσο καὶ τὴ στάση ποὺ πρέπει νὰ τηρεῖ ἡ κάθε πλευρὰ κατὰ τὴν πορεία τοῦ διαλόγου, προκειμένου νὰ ὑπάρξει θετικὸ ἀποτέλεσμα.

39. Βλ. Σ. Συροπούλου, *Ἀπομνημονεύματα*, V, 28, ”Εκδ. V. Laurent, Les «mémoires» du Grand Ecclésiarque de l’Église de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438-1439), Vol. IX (Concilium Florentinum Documenta et Scriptores. Editum Consilio et Impensis Pontificii Instituti Orientalium Studiorum. Series B), Rome 1971, σ. 282.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΡΑΒΕΝΝΑΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΗΣ ΜΥΣΤΗΡΙΑΚΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ. ΕΚΚΛΗΣΙΑ- ΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΣΥΝΟΔΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ ΑΥΘΕΝΤΙΑ

Ραβέννα, 13 Όκτωβρίου 2007

Εισαγωγή

1. «"Ινα πάντες ἐν ὕσι, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ κάγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὕσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύῃ ὅτι σὺ μὲ ἀπέστειλας» (Ιω. 17, 21). Εὐχαριστοῦμεν τὸν Τριαδικὸν Θεόν, ὁ δόποιος συνήγαγεν ἡμᾶς –τὰ μέλη τῆς Μικτῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸν Θεολογικὸν Διάλογον μεταξὺ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας – ὥστε νὰ ἀνταποκριθῶμεν ἀπὸ κοινοῦ ἐν ὑπακοῇ εἰς αὐτὴν τὴν προσευχὴν τοῦ Ἰησοῦ. "Εχομεν ἐπίγνωσιν ὅτι ὁ διάλογος μας ἀρχίζει ἐκ νέου ἐντὸς ἐνὸς κόσμου, ὁ δόποιος ἔχει ἀλλάξει οιζικῶς κατὰ τοὺς προσφάτους καιρούς. Αἱ διαδικασίαι τῆς ἐκκοσμικεύσεως καὶ τῆς παγκοσμιοποίησεως, καθὼς καὶ ἡ πρόκλησις ἐκ μέρους νέων συναντήσεων μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ πιστῶν ἄλλων θρησκειῶν, ἀπαιτοῦν καὶ πάλιν ἐπειγόντως ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ νὰ δίδουν μαρτυρίαν τῆς πίστεως, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐλπίδος των. Εἴθε τὸ Πνεῦμα τοῦ Ἀναστάντος Κυρίου νὰ ἐνδυναμώῃ τὰς καρδίας καὶ τὰς διανοίας μας, προκειμένου νὰ φέρωμεν τοὺς καρποὺς τῆς ἐνότητος εἰς τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν μας, ὥστε ἀπὸ κοινοῦ νὰ διακονήσωμεν τὴν ἐνότητα καὶ τὴν εἰρήνην ὅλης τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας. Εἴθε τὸ αὐτὸ Πνεῦμα νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν πλήρη ἔκφρασιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, τὸ δόποιον ἀναγνωρίζομεν εὐγνωμόνως ὡς θαυμαστὸν δῶρον τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἐν μυστήριον, τοῦ δόποιου τὸ κάλλος ἀκτινοβολεῖ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἀγιότητα τῶν ἀγίων, εἰς τὴν δόποιαν καλούμεθα πάντες.

2. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχεδίου, τὸ δόποιον υἱοθετήθη κατὰ τὴν πρώτην συνάντησίν της ἐν Ρόδῳ τὸ 1980, ἡ Μικτὴ Ἐπιτροπὴ ἡρχισε νὰ ἀσχο-

λῆται μὲ τὸ μυστήριον τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ μυστηρίου τῆς Ἅγιας Τριάδος καὶ τῆς Εὐχαριστίας. Τοῦτο κατέστησε δυνατὴν μίαν βαθυτέραν κατανόησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, τόσον εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς τοπικῆς κοινότητος περὶ τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν σχέσεων μεταξὺ ἐπισκόπων καὶ μεταξὺ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν δοτοίων ἔκαστος προϊσταται, ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐκτεινομένης εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον (Κείμενον τοῦ Μονάχου, 1982). Προκειμένου νὰ διευκρινίσῃ τὴν φύσιν τῆς κοινωνίας, ἡ Μικτὴ Ἐπιτροπὴ ὑπεγράμμισε τὴν σχέσιν, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τῆς πίστεως, τῶν μυστηρίων –ιδιαιτέρως τῶν τριῶν μυστηρίων τῆς χριστιανικῆς μυήσεως– καὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας (Κείμενον τοῦ Bari, 1987). Κατόπιν διὰ τῆς μελέτης τοῦ μυστηρίου τῆς ιερωσύνης ἐν τῇ μυστηριακῇ δομῇ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπεσήμανε σαφῶς τὸν ρόλον τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς ὡς ἐγγυήσεως τῆς κοινωνίας τῆς καθ’ ὅλου Ἐκκλησίας καὶ τῆς συνεχείας τῆς μετὰ τῶν Ἀποστόλων ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ (Κείμενον τοῦ Βάλαμο, 1988). Ἀπὸ τὸ 1990 μέχρι τὸ 2000 τὸ κύριον θέμα, τὸ ὅποιον συνεζητήθη ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἦτο αὐτὸ τῆς «Ούνιας» (Κείμενον τοῦ Balamand, 1993·Βαλτιμόρη, 2000), ἐν θέμα, τὸ ὅποιον θὰ ἐξετάσωμεν περαιτέρω εἰς τὸ ἐγγὺς μέλλον. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπιλαμβανόμεθα τοῦ θέματος, τὸ ὅποιον ἐτέθη εἰς τὸ τέλος τοῦ Κειμένου τοῦ Βάλαμο καὶ διασκεπτόμεθα περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, τῆς συνοδικότητος καὶ τῆς αὐθεντίας.

3. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κοινῶν αὐτῶν διαβεβαιώσεων τῆς πίστεώς μας, πρέπει τώρα νὰ ἔξαγάγωμεν τὰς ἐκκλησιολογικὰς καὶ κανονικὰς συνεπείας, αἱ ὁποῖαι ἀπορρέουν ἐκ τῆς μυστηριακῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἐφόσον ἡ Εὐχαριστία, ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ Τριαδικοῦ μυστηρίου, ἀποτελεῖ τὸ κριτήριον τῆς καθ’ ὅλου ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, πῶς αἱ θεσμικαὶ δομαὶ ἀντανακλοῦν κατὰ τρόπον ὁρατὸν τὸ μυστήριον αὐτῆς τῆς κοινωνίας; Ἐφόσον ἡ μία καὶ ἀγία Ἐκκλησία προγιαματοῦται τόσον ἐντὸς ἐκάστης τοπικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία τελεῖ τὴν Εὐχαριστίαν, καὶ ταυτοχρόνως ἐντὸς τῆς κοινωνίας ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν, πῶς ἡ ζωὴ τῶν Ἐκκλησιῶν καθιστᾶ ἔκδηλον αὐτὴν τὴν μυστηριακὴν δομήν;

4. Ἐνότης καὶ πολλαπλότης, ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πολλῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, αὐτὴ ἡ συστατικὴ σχέσις τῆς Ἐκκλησίας, θέτει ἐπίσης τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως μεταξὺ τῆς αὐθεντίας, ἡ ὁποία εἶναι ἐγγενῆς εἰς ἔκαστον ἐκκλησιαστικὸν θεσμόν, καὶ τῆς συνοδικότη-

τος, ή όποια ἀπορρέει ἐκ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινωνίας. Καθ' ὅσον οἱ ὄροι «αὐθεντία» καὶ «συνοδικότης» καλύπτουν μίαν πολὺ εὐρεῖαν περιοχήν, θὰ ἀρχίσωμεν ὅρίζοντες τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὅποιον τοὺς ἀντιλαμβανόμεθα¹.

I. Τὰ θεμέλια τῆς Συνοδικότητος καὶ τῆς Αὐθεντίας

1. Συνοδικότης

5. Ὁ ὄρος συνοδικότης προέρχεται ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως «σύνοδος» (λατινιστὶ concilium), ή όποια πρωτίστως σημαίνει σύναξιν ἐπισκόπων, οἱ ὄποιοι ἀσκοῦν ἐν ἴδιαιτερον καθῆκον. Εἶναι ἐν τούτοις δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ἐπίσης ὁ ὄρος ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ, ὡς ἀναφερόμενος εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας (πρβλ. τὸν ρωσικὸν ὄρον *sobornost*). Κατὰ συνέπειαν θὰ διμιλήσωμεν πρωτίστως περὶ τῆς συνοδικότητος ὡς δηλούσης ὅτι ἔκαστον μέλος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, δυνάμει τοῦ Βαπτίσματος, ἔχει τὴν θέσιν του ἥ τὴν θέσιν της καὶ ἰδίαν εὐθύνην εἰς τὴν εὐχαριστιακὴν κοινωνίαν (λατινιστὶ communio). Ἡ συνοδικότης ἀντανακλᾶ τὸ Τριαδικὸν μυστήριον καὶ εὐρίσκει εἰς αὐτὸν τὴν τελικὴν θεμελίωσίν της. Τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἅγιας Τριάδος «ἀριθμοῦνται», ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος (*Περὶ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος*, 45), χωρὶς ὁ χαρακτηρισμὸς των ὡς «δευτέρου» ἥ «τρίτου» προσώπουν νὰ ὑποδηλώνῃ μείωσιν ἥ ὑποταγήν τινα. Ὁμοίως, ὑφίσταται ἐπίσης μία τάξις μεταξὺ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ή όποια ἐν τούτοις δὲν ὑποδηλώνει ἀνισότητα εἰς τὴν ἐκκλησιαστικήν των φύσιν.

1. Τὰ Ὀρθόδοξα μέλη ἔθεωρησαν σημαντικὸν νὰ τονίσουν ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ὄρων καὶ ἐκφράσεων «ἡ Ἐκκλησία», «ἡ ἀνὰ τὸν κόσμον Ἐκκλησία», «ἡ ἀδιαίρετος Ἐκκλησία» καὶ «τὸ Σῶμα Χριστοῦ» εἰς τὸ παρὸν Κείμενον καὶ εἰς παρόμοια Κείμενα, τὰ διποῖα παρήχθησαν ὑπὸ τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς, κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ὑπονομεύει τὴν αὐτοσυνειδησίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς τῆς μᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῆς ὄποιας διμιλεῖ τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας (sic! ἀντί: Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως, Σ.τ.Μ.). Ἐξ ἐπόψεως Καθολικῆς ισχύει ἡ ἰδία αὐτοσυνειδησία: ἡ μία, ἀγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία «ὑφίσταται ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ» (*Lumen Gentium*, 8): τοῦτο δὲν ἀποκλείει τὴν ἀναγνώρισιν ὅτι στοιχεῖα τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας εἶναι παρόντα ἐκτὸς τῆς Καθολικῆς κοινωνίας.

6. Η Εὐχαριστία φανερώνει τὴν τριαδικὴν κοινωνίαν, ἡ ὅποια πραγματοῦται εἰς τοὺς πιστοὺς ὡς μία ὁργανικὴ ἐνότης πολλῶν μελῶν, ἔκαστον τῶν ὅποιων ἔχει ἐν χάρισμα, μίαν ὑπηρεσίαν ἢ μίαν ἰδίαν διακονίαν, αἱ ὅποιαι εἰς τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν διαφορετικότητά των εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὴν οἰκοδόμησιν πάντων εἰς τὸ ἐν ἐκκλησιαστικὸν Σῶμα τοῦ Χριστοῦ (πρβλ. 1 Κορ. 12, 4-30). “Ολοι καλοῦνται, δεσμεύονται καὶ θεωροῦνται ὑπεύθυνοι –ἔκαστος κατὰ διαφορετικόν, ἀλλ’ οὐχ ἥππον πραγματικὸν τρόπον– εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ πραγματοποίησιν τῶν ἔργων, τὰ ὅποια διὰ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος, καθιστοῦν παροῦσαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν διακονίαν τοῦ Χριστοῦ, «τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ζωῆς» (Ἰω. 14, 6). Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον πραγματοποιεῖται εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὸ μυστήριον τῆς σωτηριώδους κοινωνίας μετὰ τῆς Ἅγιας Τριάδος.

7. Ὄλη ἡ κοινότης καὶ ἔκαστον πρόσωπον ἐντὸς αὐτῆς εἶναι φορεὺς τῆς «ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως», ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ἡ ἑλληνικὴ θεολογία, τὸ sensus fidelium κατὰ τὴν λατινικὴν ὁρολογίαν. Λόγῳ τοῦ Βαπτίσματος καὶ τοῦ Χρίσματος ἔκαστον μέλος τῆς Ἐκκλησίας ἀσκεῖ μίαν μορφὴν αὐθεντίας ἐντὸς τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. ‘Υπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτήν, ὅλοι οἱ πιστοί (καὶ ὅχι μόνον οἱ ἐπίσκοποι) εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὴν πίστιν, τὴν ὅποιαν ὁμολογοῦν κατὰ τὸ Βάπτισμά των. Εἶναι κοινὴ διδασκαλία μας ὅτι ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὅποιος ἐδέχθη «τὸ χρῖσμα ἀπὸ τοῦ ἄγιον» (1 Ιω. 2, 20 καὶ 27), ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῶν ποιμένων του, δὲν δύναται νὰ πλανηθῇ εἰς ξητήματα πίστεως (πρβλ. Ιω. 16, 13).

8. Διακηρύσσοντες τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ διευκρινίζοντες τοὺς κανόνας τῆς χριστιανικῆς συμπεριφορᾶς, οἱ ἐπίσκοποι διὰ τοῦ θείου θεσμοῦ των ἔχουν ἐν ἴδιαιτερον καθῆκον. «Ως διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων οἱ ἐπίσκοποι εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὴν κοινωνίαν ἐν τῇ ἀποστολικῇ πίστει καὶ διὰ τὴν πιστότητα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις ἐνὸς βίου συμφώνως πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον» (Κείμενον τοῦ Βάλαμο, § 40).

9. Αἱ σύνοδοι εἶναι ὁ κύριος τρόπος, διὰ τοῦ ὅποιου ἀσκεῖται ἡ κοινωνία μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων (πρβλ. Κείμενον τοῦ Βάλαμο, § 52). Διότι «ἡ προσκόλλησις εἰς τὴν ἀποστολικὴν κοινωνίαν συνδέει τὸ σύνολον τῶν ἐπισκόπων μεταξύ των, διὰ τῆς συνδέσεως τῆς ἐπισκοπῆς τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς τὸν σύλλογον τῶν Ἀποστόλων. Καὶ οὗτοι ἐπίσης συγκροτοῦν σύλλογον ἐργαζομένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὸ «ἄπαξ διὰ παντός» τῆς ἀποστολικῆς ὁμάδος, μοναδικοῦ μάρτυρος τῆς πίστεως. Τοῦτο σημαίνει ὅχι μόνον ὅτι ὀφείλουν νὰ εἶναι ἡνωμένοι μεταξύ των εἰς τὴν πίστιν, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἀποστολήν, τὴν καταλλαγήν, ἀλλ’ ὅτι

έχουν κοινήν τὴν αὐτὴν εὐθύνην καὶ τὴν αὐτὴν διακονίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (Κείμενον τοῦ Μονάχου, III, 4).

10. Ἡ συνοδικὴ αὐτὴ διάστασις τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκει εἰς τὴν βαθέως τεθεμελιωμένην φύσιν της. Τοῦτο σημαίνει ὅτι θεμελιοῦται εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Χριστοῦ διὰ τὸν λαόν Του (πρβλ. *Ματθ.* 18, 15-20), ἀκόμη καὶ ἂν αἱ κανονικαὶ πραγματώσεις της προσδιορίζονται κατ’ ἀνάγκην ἐπίσης ὑπὸ τῆς ἴστορίας καὶ ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ πολιτισμικοῦ περιβάλλοντος. Οὕτως ὁριζόμενη ἡ συνοδικὴ διάστασις τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὰ τρία ἐπίπεδα ἐκκλησια-στικῆς κοινωνίας, τὸ τοπικόν, τὸ ἐπαρχιακὸν καὶ τὸ παγκόσμιον: εἰς τὸ τοπικὸν ἐπίπεδον τῆς ἐπισκοπῆς, ἡ ὅποια ἀνατίθεται εἰς τὸν ἐπίσκοπον· εἰς τὸ ἐπαρχιακὸν ἐπίπεδον ὁμάδος τοπικῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τῶν ἐπι-σκόπων των, οἱ ὅποιοι «εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον» (‘Ἀποστο-λικὸς Κανὼν 34)· καὶ εἰς τὸ παγκόσμιον ἐπίπεδον, ὃπου ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι εἶναι πρῶτοι εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, ἀπὸ κοινοῦ μεθ’ ὅλων τῶν ἐπισκόπων, συνεργάζονται εἰς ὅ,τι ἀφορᾶ εἰς τὸ σύνολον τῆς Ἐκ-κλησίας. Εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦτο ἐπίσης, οἱ πρῶτοι πρέπει νὰ ἀναγνωρί-ζουν ποῖος εἶναι ὁ πρῶτος μεταξὺ αὐτῶν.

11. Ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει εἰς πολλοὺς καὶ διαφορετικοὺς τόπους, πρᾶγμα τὸ ὅποιον φανερώνει τὴν καθολικότητά της. Οὕσα «καθολική», εἶναι εἰς ζῶν δργανισμός, τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἐκάστη τοπικὴ Ἐκ-κλησία, ὅταν εὑρίσκεται ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῶν λοιπῶν τοπικῶν Ἐκκλη-σιῶν, ἀποτελεῖ φανέρωσιν τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας τοῦ Θε-οῦ. Ἐπομένως τὸ νὰ εἶναι «καθολική» σημαίνει ὅτι εὑρίσκεται ἐν κοι-νωνίᾳ μετὰ τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας πάντοτε καὶ πανταχοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ δια-κοπὴ τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας σημαίνει τὸν τραυματισμὸν ἐνὸς ἐκ τῶν οὐσιωδῶν χαρακτηριστικῶν τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τῆς καθολικότη-τός της.

2. Αὐθεντία

12. “Οταν ὁμιλῶμεν περὶ αὐθεντίας, ἀναφερόμεθα εἰς τὴν ἔξουσίαν, ὡς αὕτη περιγράφεται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ἡ αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας πηγάζει ἐκ τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Κεφαλῆς της, τοῦ Ἰησοῦ Χρι-στοῦ. Λαβών τὴν ἔξουσίαν Του παρὰ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν Ἀνάστασίν Του τὴν συνεμερίσθη διὰ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος μετὰ τῶν

Ἀποστόλων (πρβλ. Ἰω. 20, 22). Διὰ τῶν Ἀποστόλων αὗτη μετεβιβάσθη εἰς τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς διαδόχους των, καὶ δι' αὐτῶν εἰς ἄπασαν τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἤσκησε τὴν ἔξουσίαν ταύτην κατὰ ποικίλους τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ φανεροῦται εἰς τὸν κόσμον μέχρι τῆς ἐσχατολογικῆς πραγματώσεως της (πρβλ. 1 Κορ. 15, 24-28): διὰ τῆς διδασκαλίας (πρβλ. Ματθ. 5, 2· Λουκ. 5, 3), διὰ τῆς ἐπιτελέσεως θαυμάτων (πρβλ. Μάρκ. 1, 30-34· Ματθ. 14, 35-36), διὰ τῆς ἐκδιώξεως ἀκαθάρτων πνευμάτων (πρβλ. Μάρκ. 1, 27· Λουκ. 4, 35-36), διὰ τῆς ἀφέσεως ἀμαρτιῶν (πρβλ. Μάρκ. 2, 10· Λουκ. 5, 24) καὶ διὰ τῆς καθοδηγήσεως τῶν μαθητῶν Του εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς σωτηρίας (πρβλ. Ματθ. 16, 24). Συμφώνως πρὸς τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ (πρβλ. Ματθ. 28, 18-20), ἡ ἀσκησίς τῆς αὐθεντίας, ἡ ὁποία προσιδίᾳζει εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ κατόπιν εἰς τοὺς ἐπισκόπους, περιλαμβάνει τὴν διακήρυξιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, τὸν ἄγιασμὸν διὰ τῶν μυστηρίων, ἴδιαιτέρως τῆς Εὐχαριστίας, καὶ τὴν ποιμαντικὴν καθοδήγησιν τῶν πιστῶν (πρβλ. Λουκ. 10, 16).

13. Ἡ αὐθεντία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνήκει εἰς Αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὴν μίαν Κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας (πρβλ. Ἐφεσ. 1, 22· 5, 23). Διὰ τοῦ Ἅγιου Του Πνεύματος, ἡ Ἐκκλησία ὡς σῶμα Του μετέχει τῆς αὐθεντίας Του (πρβλ. Ἰω. 20, 22-23). Ἡ αὐθεντία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔχει ὡς στόχον τῆς τὴν σύναξιν τοῦ συνόλου τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν (πρβλ. Ἐφεσ. 1, 10· Ἰω. 11, 52). Ἡ αὐθεντία, συνδεδεμένη μετὰ τῆς χάριτος τῆς λαμβανομένης κατὰ τὴν χειροτονίαν, δὲν ἀποτελεῖ ίδιωτικὸν κτῆμα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τὴν λαμβάνουν, οὕτε κάτι, τὸ ὅποιον τοὺς ἀνατίθεται ὑπὸ τῆς κοινότητος· μᾶλλον ἀποτελεῖ δῶρον τοῦ Ἅγιου Πνεύματος προωρισμένον διὰ τὴν διακονίαν τῆς κοινότητος καὶ οὐδέποτε ἀσκούμενον ἐκτὸς αὐτῆς. Ἡ ἀσκησίς τῆς περιλαμβάνει τὴν συμμετοχὴν τοῦ συνόλου τῆς κοινότητος, τοῦ ἐπισκόπου ὃντος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ ἐπισκόπῳ (πρβλ. Ἀγ. Κυπριανοῦ, Ἐπιστ. 66, 8).

14. Ἡ ἀσκησίς τῆς αὐθεντίας, ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἅγιου Πνεύματος πρέπει νὰ εἶναι, εἰς ὅλας τὰς μορφάς της καὶ εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα, διακονία ἀγάπης, ὅπως ᾖτο αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ (πρβλ. Μάρκ. 10, 45· Ἰω. 13, 1-16). Ἡ αὐθεντία περὶ τῆς ὁποίας ὅμιλοῦμεν, ἐφ' ὅσον ἐκφράζει θείαν ἔξουσίαν, δὲν δύναται νὰ ὑφίσταται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰμὴ μόνον ἐν τῇ ἀγάπῃ μεταξὺ τοῦ ἐνός, ὁ ὁποῖος τὴν ἀσκεῖ, καὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ὑπόκεινται εἰς αὐτήν. Εἶναι ὡς ἐκ τούτου μία αὐθεντία χωρὶς κυριαρχίαν,

χωρίς φυσικὸν ἥ ἡθικὸν καταναγκασμόν. Ἐφόσον συνιστᾶ μετοχὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἐγερθέντος Κυρίου, εἰς τὸν ὅποῖον ἐδόθη πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς (πρβλ. *Ματθ.* 28, 18), δύναται καὶ πρέπει νὰ ἀπαιτῇ ὑπακοήν. Ταυτοχρόνως, λόγῳ τῆς Ἐνανθρωπήσεως καὶ τοῦ Σταυροῦ, εἶναι ριζικῶς διάφορος ἐκείνης τῶν ἀρχόντων τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν μεγάλων τοῦ κόσμου τούτου (πρβλ. *Λουκ.* 22, 25-27). Ἐνῷ ἡ αὐθεντία αὗτη ἀνατίθεται βεβαίως εἰς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι, λόγῳ ἀδυναμίας καὶ ἀμαρτωλότητος, συχνάκις ὑπόκεινται εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ καταχραστοῦν αὐτῆς, οὐχ ἦτον ὅμως ἥ ἐξ αἵτιας αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεώς της εὐαγγελικὴ ταύτισις μεταξὺ αὐθεντίας καὶ διακονίας συνιστᾶ θεμελιώδη κανόνα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Διὰ τοὺς Χριστιανοὺς τὸ ἄρχειν ἐστὶ διακονεῖν. Ἡ ἀσκησις καὶ ἡ πνευματικὴ ἀποτελεσματικότης τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας διασφαλίζονται συνεπῶς μέσω ἐλευθέρως συγκαταθέσεως καὶ ἔκουσίας συνεργασίας. Εἰς προσωπικὸν ἐπίπεδον τοῦτο μεταφράζεται ως ὑπακοὴ εἰς τὴν αὐθεντίαν τῆς Ἐκκλησίας, προκειμένου νὰ ἀκολουθήσῃ τις τὸν Χριστόν, ὁ ὅποῖος ἐν ἀγάπῃ ἐγένετο ὑπήκοος τῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ Σταυροῦ (πρβλ. *Φιλ.* 2, 8).

15. Ἡ αὐθεντία ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας θεμελιοῦται ἐπὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, παρόντος καὶ ζῶντος ἐν τῇ κοινότητι τῶν μαθητῶν. Ἡ Ἅγια Γραφὴ εἶναι ὁ ἀποκαλυφθεὶς Λόγος Θεοῦ, ὅπως ἥ Ἐκκλησία διὰ τοῦ ἐν αὐτῇ παρόντος καὶ ἐνεργοῦντος Ἅγιου Πνεύματος ἀντελήφθη αὐτὸν εἰς τὴν ζῶσαν Παράδοσιν, τὴν ὅποιαν παρέλαβε ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων. Εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆς τῆς Παραδόσεως εὑρίσκεται ἡ Εὐχαριστία (πρβλ. *1 Κορ.* 10, 16-17· 11, 23-26). Ἡ αὐθεντία τῆς Ἅγιας Γραφῆς ἀπορρέει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἶναι ὁ Λόγος Θεοῦ, ὁ ὅποῖος ἀναγιγνωσκόμενος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, μεταδίδει τὸ Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας. Διὰ τῆς Ἅγιας Γραφῆς, ὁ Χριστὸς ἀπευθύνεται πρὸς τὴν συνηγμένην κοινότητα καὶ πρὸς τὴν καρδίαν ἑκάστου πιστοῦ. Ἡ Ἐκκλησία, διὰ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος, τὸ ὅποῖον εἶναι παρὸν ἐν αὐτῇ, αὐθεντικῶς ἐρμηνεύει τὴν Ἅγιαν Γραφήν, ἀνταποκρινομένη εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν καιρῶν καὶ τῶν τόπων. Τὸ πάγιον ἔθος τῶν Συνόδων νὰ ἐνθρονίζουν τὰ Εὐαγγέλια εἰς τὸ μέσον τῆς συνελεύσεως των μαρτυρεῖ τόσον τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν λόγον Του, ὁ ὅποῖος εἶναι τὸ ἀναγκαῖον σημεῖον ἀναφορᾶς δι' ὅλας τὰς συζητήσεις καὶ τὰς ἀποφάσεις των, καὶ ταυτοχρόνως βεβαιώνει τὴν αὐθεντίαν τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἐρμηνεύῃ τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Θεοῦ.

16. Ἐν τῇ θείᾳ Οἰκονομίᾳ Του, ὁ Θεὸς θέλει ἡ Ἐκκλησία Του νὰ ἔχῃ μίαν δομὴν προσανατολισμένην πρὸς τὴν σωτηρίαν. Εἰς τὴν οὐσιώδη αὐτὴν δομὴν ἀνήκουν ἡ διακηρυσσομένη πίστις καὶ τὰ τελούμενα μυστήρια ἐν τῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ. Ἡ αὐθεντία εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν συνδέεται πρὸς αὐτὴν τὴν οὐσιώδη δομήν: ἡ ἄσκησίς της ωθούμιζεται ὑπὸ τῶν κανόνων καὶ τῶν διατάξεων τῆς Ἐκκλησίας. Ωρισμέναι ἐξ αὐτῶν τῶν ωθούμισεων εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμόζωνται κατὰ διάφορον τρόπον συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας εἰς διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ἡ οὐσιώδης δομὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πάντοτε σεβαστή. Τοιουτορόπως, ὅπως ἀκριβῶς ἡ κοινωνία ἐν τοῖς μυστηρίοις προϋποθέτει κοινωνίαν ἐν τῇ αὐτῇ πίστει (πρβλ. Κείμενον τοῦ Bari, §§ 29-33), οὕτω καὶ προκειμένου νὰ ὑπάρξῃ πλήρης ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ἐπίσης, μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν μας, ἀμοιβαία ἀναγγνώρισις τῶν κανονικῶν θεσπισμάτων εἰς τὰς νομίμους ποικιλομορφίας των.

II. Η τρίπτυχος πραγμάτωσις τῆς Συνοδικότητος καὶ τῆς Αὐθεντίας

17. Ἐχοντες τονίσει τὴν θεμελίωσιν τῆς συνοδικότητος καὶ τῆς αὐθεντίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ σημειώσει τὴν πολυπλοκότητα τοῦ περιεχομένου τῶν ὅρων αὐτῶν, πρέπει τώρα νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὰ ἀκόλουθα ἔρωτήματα: Πῶς τὰ θεσμικὰ στοιχεῖα τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζουν καὶ διακονοῦν κατὰ τρόπον δρατὸν τὸ μυστήριον τῆς κοινωνίας; Πῶς αἱ κανονικαὶ δομαὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκφράζουν τὴν μυστηριακὴν ζωήν των; Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διεκρίναμεν μεταξὺ τριῶν ἐπιπέδων ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν: αὐτὸ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας περὶ τὸν ἐπίσκοπόν της· αὐτὸ τῆς ἐπαρχίας, ἡ ὅποια περιλαμβάνει περισσοτέρας γειτνιαζούσας τοπικὰς Ἐκκλησίας· καὶ αὐτὸ ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, ἡ ὅποια περιλαμβάνει ὅλας τὰς τοπικὰς Ἐκκλησίας.

Τὸ τοπικὸν ἐπίπεδον

18. Η Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ὅπου ὑπάρχει κοινότης συνηγμένη ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ, εἰς τὴν ὅποιαν προεξάρχει ἀπ’ εὐθείας ἡ μέσω τῶν πρεσβυτέρων του ὁ νομίμως χειροτονηθεὶς ἐν τῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ

ἐπίσκοπος, ὁ ὄποιος διδάσκει τὴν παραληφθεῖσαν ἐκ μέρους τῶν Ἀποστόλων πίστιν, ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν των. Καρπὸς αὐτῆς τῆς Εὐχαριστίας καὶ τῆς διακονίας εἶναι ἡ σύναξις πάντων ὅσων ἔλαβον τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸ Βάπτισμα εἰς μίαν αὐθεντικὴν κοινωνίαν πίστεως, προσευχῆς, ἀποστολῆς, ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ ἀλληλοβοηθείας. Ἡ κοινωνία αὕτη ἀποτελεῖ τὸ πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὄποιου ἀσκεῖται πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία. Ἡ κοινωνία εἶναι τὸ κριτήριον διὰ τὴν ἀσκησίν της.

19. Ἐκάστη τοπικὴ Ἐκκλησία ἔχει ὡς ἀποστολήν της νὰ εἶναι, χάριτι Θεοῦ, τόπος ὃπου ὑπηρετεῖται καὶ τιμᾶται ὁ Θεός, ἀγγέλλεται τὸ Εὐαγγέλιον, τελοῦνται τὰ μυστήρια, ἀγωνίζονται οἱ πιστοὶ νὰ μετριάσουν τὴν ἀθλιότητα τοῦ κόσμου, καὶ ἔκαστος πιστὸς δύναται νὰ εὗρῃ τὴν σωτηρίαν. Εἶναι τὸ φῶς τοῦ κόσμου (πρβλ. *Ματθ. 5, 14-16*), ἡ ζύμη (πρβλ. *Ματθ. 13,33*), ἡ ἱερατικὴ κοινότης τοῦ Θεοῦ (πρβλ. *1 Πέτρου 2, 5* καὶ *9*). Οἱ κανονικοὶ θεσμοί, οἱ ὄποιοι τὴν διέπουν, ἀποσκοποῦν εἰς τὴν διασφάλισιν τῆς ἀποστολῆς της.

20. Δυνάμει αὐτοῦ τούτου τοῦ Βαπτίσματος, τὸ ὄποιον κατέστησεν αὐτὸν ἡ αὐτὴν μέλος τοῦ Χριστοῦ, ἔκαστον βεβαπτισμένον πρόσωπον καλεῖται, συμφώνως πρὸς τὰς δωρεὰς τοῦ ἑνὸς Ἅγιου Πνεύματος, νὰ διακονῇ ἐντὸς τῆς κοινότητος (πρβλ. *1 Κορ. 12, 4-27*). Τοιουτοδόπως, μέσω τῆς κοινωνίας, διὰ τῆς ὄποιας ὅλα τὰ μέλη εύρισκονται ἐν ἀμοιβαίᾳ διακονίᾳ μεταξύ των, ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία παρουσιάζεται ἥδη «συνοδική» εἰς τὴν δομήν της. Ἡ «συνοδικότης» αὕτη δὲν φαίνεται μόνον εἰς τὰς σχέσεις ἀλληλεγγύης, ἀμοιβαίας βοηθείας καὶ συμπληρωματικότητος, τὰς ὄποιας ἔχουν μεταξύ των αἱ διάφοροι ἐντεταλμέναι διακονίαι. Βεβαίως τὸ πρεσβυτέριον εἶναι τὸ συμβούλιον τοῦ ἐπισκόπου (πρβλ. *Ἀγ. Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, Πρόδ. Τραλλιανούς*, 3) καὶ ὁ διάκονος εἶναι ἡ «δεξιὰ χείρ» του (*Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων*, 2, 28, 6), εἰς τρόπον ὥστε, συμφώνως πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ Ἅγιου Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, τὰ πάντα νὰ γίνωνται ἐν ὅμονοιᾳ (πρβλ. *Πρόδ. Ἐφεσίους* [sic! ἀντί: *Μαγνησιεῦσιν*, Σ.τ.Μ], 6). Ἐν τούτοις, ἡ συνοδικότης περιλαμβάνει ἐπίσης ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινότητος τὰ τελοῦντα ἐν ὑπακοῇ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον, ὁ ὄποιος εἶναι ὁ πρῶτος καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀπαιτεῖται τοῦτο ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικὴν παράδοσιν, ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ τῶν λαϊκῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, μοναχῶν καὶ ἱερωμένων, διενεργεῖται εἰς

τὴν ἐπισκοπὴν καὶ εἰς τὴν ἐνορίαν διὰ πολλῶν μορφῶν ὑπηρεσίας καὶ ἀποστολῆς.

21. Τὰ χαρίσματα τῶν μελῶν τῆς κοινότητος προέρχονται ἐκ τοῦ ἐνὸς Ἅγιου Πνεύματος καὶ κατευθύνονται πρὸς τὸ καλὸν πάντων. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ φωτίζει τόσον τὰς ἀπαιτήσεις ὅσον καὶ τὰ δρια τῆς αὐθεντίας ἐνὸς ἐκάστου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Δὲν θὰ πρέπῃ νὰ ὑπάρχῃ οὕτε παθητικότης οὕτε ὑποκατάστασις τῶν λειτουργιῶν οὕτε ἀμέλεια οὕτε κυριαρχία τοῦ ἐνὸς εἰς βάρος τοῦ ἄλλου. “Ολα τὰ χαρίσματα καὶ τὰ ἀξιώματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συγκλίνουν εἰς τὴν ἐνότητα ὑπὸ τὸ ἀξιώμα τοῦ ἐπισκόπου, διὸ ποτὶ ὑπηρετεῖ τὴν κοινωνίαν τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. “Ολοὶ καλοῦνται νὰ ἀνακαινίζωνται ὑπὸ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος εἰς τὰ Μυστήρια καὶ νὰ ἀνταποκρίνωνται ἐν συνεχεῖ μετανοίᾳ, ὥστε νὰ διασφαλίζεται ἡ κοινωνία των ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ.

Τὸ ἐπαρχιακὸν ἐπίπεδον

22. Ἐφόσον ἡ Ἐκκλησία ἀποκαλύπτεται ὡς καθολικὴ ἐν τῇ συνάξει τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ἡ καθολικότης αὗτη πρέπει νὰ φανερώνεται ἀληθῶς ἐν κοινωνίᾳ πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας, αἱ δόποιαι ὁμολογοῦν τὴν αὐτὴν ἀποστολικὴν πίστιν καὶ ἔχουν τὴν αὐτὴν βασικὴν ἐκκλησιαστικὴν δομήν, ἀρχῆς γινομένης ἐξ ἐκείνων αἱ δόποιαι γειτνιάζουν μεταξὺ των, λόγῳ τῆς κοινῆς εὐθύνης αὐτῶν διὰ τὴν ἀποστολὴν των εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐπαρχίαν (πρβλ. Κείμενον τοῦ Μονάχου, III, 3, καὶ Κείμενον τοῦ Βάλαμο, §§ 52 καὶ 53). Ἡ κοινωνία μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκφράζεται ἐν τῇ χειροτονίᾳ τῶν ἐπισκόπων. Ἡ χειροτονία αὗτη γίνεται συμφώνως πρὸς τὴν κανονικὴν τάξιν ὑπὸ τριῶν ἢ περισσοτέρων ἐπισκόπων, ἢ τουλάχιστον δύο (πρβλ. τὸν 4^{ον} Κανόνα τῆς Α΄ ἐν Νικαίᾳ Συνόδου), οἱ δόποιοι ἐνεργοῦν ἐξ ὀνόματος τοῦ ἐπισκοπικοῦ σώματος καὶ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἔχοντες καὶ οἱ ἴδιοι λάβει τὸ ἀξιώμα των ὑπὸ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐν τῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ. “Οταν τοῦτο ἐπιτελεῖται συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας, διασφαλίζεται ἡ κοινωνία μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν, εἰς τὰ μυστήρια καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν, καθὼς καὶ ἡ ζῶσα κοινωνία μετὰ τῶν προηγουμένων γενεῶν.

23. Τοιαύτη πραγματικὴ κοινωνία μεταξὺ πολλῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ἐκάστη ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐν ἰδιαιτέρῳ

τόπω, ἔχει ἐκφρασθεῖ μέσω ὡρισμένων πρακτικῶν: τῆς συμμετοχῆς ἐπισκόπων γειτνιαζουσῶν ἐπισκοπῶν εἰς τὴν χειροτονίαν ἐπισκόπου τοπικῆς Ἐκκλησίας· τῆς προσκλήσεως πρὸς ἐπίσκοπον ἄλλης Ἐκκλησίας, προκειμένου νὰ συλλειτουργήσῃ εἰς τὴν σύναξιν τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας· τῆς προσκλήσεως πρὸς πιστοὺς αὐτῶν τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν εὐχαριστιακὴν τράπεζαν· τῆς ἀνταλλαγῆς ἐπιστολῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ μιᾶς χειροτονίας· καὶ τῆς παροχῆς ὑλικῆς βοηθείας.

24. Εἴς κανών, δ ὁποῖος εἶναι ἀποδεκτὸς εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, ἐκφράζει τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν μιᾶς ἐπαρχίας: «Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλήν, καὶ μηδέν τι πράττειν περιττὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνα πράττειν ἔκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ’ αὐτὴν χώραις. Ἄλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιείτω τι. Οὕτω γὰρ ὅμονοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεός, διὰ Κυρίου, ἐν ὅγιῷ Πνεύματι» (‘Ἀποστολικὸς Κανὼν 34).

25. Τὸ θέσμιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐπανεμφανίζεται ὑπὸ πολλὰς μορφὰς εἰς τὴν κανονικὴν παράδοσιν, ισχύει δι’ ὅλας τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων μιᾶς περιφρεσίας, εἴτε ἐκείνων μιᾶς ἐπαρχίας εἴτε ἐκείνων μιᾶς μητροπόλεως ἢ ἐνὸς πατριαρχείου. Ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ του εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ εἰς τὰς συνόδους μιᾶς ἐπαρχίας, περιφρεσίας ἢ πατριαρχείου. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ σύνθεσις μιᾶς ἐπαρχιακῆς συνόδου εἶναι πάντοτε κατ’ οὐσίαν ἐπισκοπική, ἀκόμη καὶ ὅταν περιλαμβάνῃ ἄλλα μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκαλύπτει τὴν φύσιν τῆς συνοδικῆς αὐθεντίας. Μόνον οἱ ἐπίσκοποι ἔχουν φωνὴν διαβουλευτικήν. Ἡ αὐθεντία μιᾶς συνόδου βασίζεται εἰς τὴν φύσιν αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος καὶ φανερώνει τὴν συλλογικὴν φύσιν τοῦ ἐπισκοπικοῦ θεσμοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν.

26. Μία σύνοδος καθ’ ἑαυτὴν σημαίνει τὴν μετοχὴν ὅλων τῶν ἐπισκόπων μιᾶς ἐπαρχίας. Διέπεται ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ὁμοφωνίας καὶ τῆς ὁμονοίας, ἡ ὁποία ἐπισημαίνεται ὑπὸ τῆς εὐχαριστιακῆς συλλειτουργίας, ὡς τοῦτο ὑποδηλώνεται ὑπὸ τῆς καταληκτικῆς δοξολογίας τοῦ ἀνωτέρῳ ἀναφερθέντος Ἀποστολικοῦ Κανόνος 34. Ἐν τούτοις, παραμένει γεγονὸς ὅτι ἔκαστος ἐπίσκοπος ἐν τῇ ποιμαντικῇ μερίμνῃ του εἶναι κριτής καὶ ὑπόλογος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἴδιας τῆς ἐπισκοπῆς του (πρβλ. Κυριανοῦ, Ἐπιστ. 55, 21)· ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν εἶναι δ θεματοφύλαξ τῆς καθολικότητος τῆς τοπικῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας

καὶ πρέπει πάντοτε νὰ φροντίζῃ νὰ προάγῃ τὴν καθολικὴν κοινωνίαν μετὰ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν.

27. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι μία ἐπαρχιακὴ σύνοδος οὐδεμίαν αὐθεντίαν ἔχει ἐπὶ ἄλλων Ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν. Οὐχ ἦττον ὅμως ἡ ἀνταλλαγὴ πληροφοριῶν καὶ αἱ διαβουλεύσεις μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων πολλῶν συνόδων ἀποτελοῦν φανέρωσιν τόσον τῆς καθολικότητος ὅσον καὶ ἐκείνης τῆς ἀμοιβαίας ἀδελφικῆς βοηθείας καὶ ἀγάπης, ἡ ὁποία θὰ ἔπειτε νὰ συνιστᾷ τὸν κανόνα μεταξὺ ὅλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς μεγαλυτέραν κοινὴν ὠφέλειαν. Ἐκαστος ἐπίσκοπος εἶναι ὑπεύθυνος δι’ ὅλοκληρον τὴν Ἐκκλησίαν ὅμοιος μεθ’ ὅλων τῶν συναδέλφων αὐτοῦ εἰς τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἀποστολικὸν λειτουργῆμα.

28. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον πολλαὶ Ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι προέβησαν εἰς τὸ νὰ ἐνδυναμώσουν τοὺς δεσμοὺς τῆς κοινῆς εὐθύνης των. Οὗτος ἦτο εἷς ἐκ τῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῶν πατριαρχείων εἰς τὴν ἰστορίαν τῶν Ἐκκλησιῶν μας. Αἱ πατριαρχικαὶ σύνοδοι διέπονται ὑπὸ τῶν αὐτῶν Ἐκκλησιολογικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν αὐτῶν κανονικῶν θεσμῶν ὡς καὶ αἱ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι.

29. Κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας, τόσον εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν Δύσιν, ἀνεπτύχθησαν ὥρισμένοι νέοι σχηματισμοὶ κοινωνίας μεταξὺ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Νέα πατριαρχεῖα καὶ αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι ἴδρυθησαν εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολήν, ἐνῷ εἰς τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν ἐνεφανίσθη προσφάτως ἐν ἴδιαιτερον σχῆμα συγκροτήσεως τῶν ἐπισκόπων, αἱ Ἐπισκοπικαὶ Συνδιασκέψεις. Αὗται δὲν εἶναι, ἐξ ἐπόψεως Ἐκκλησιολογικῆς, ἀπλῶς διοικητικαὶ ὑποδιαιρέσεις: ἐκφράζουν τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐνῷ ταυτοχρόνως σέβονται τὴν ποικιλομορφίαν τῶν ἀνθρωπίνων πολιτισμῶν.

30. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ ἐπαρχιακὴ συνοδικότης, οἰαδήποτε καὶ ἀν εἶναι τὰ περιγράμματα καὶ ἡ κανονικὴ ὁρθμησις αὐτῆς, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μία κοινωνία προσώπων ἡ τοπικῶν Ἐκκλησιῶν ἀποκενομμένων ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων οιζῶν των. Ἐπειδὴ εἶναι ἡ κοινότης τῆς σωτηρίας καὶ ἐπειδὴ ἡ σωτηρία αὕτη ἀποτελεῖ «ἀνακαίνισιν τῆς κτίσεως» (πρβλ. Ἀγ. Εἰρηναίου, *Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπή...*, 1 [sic! ἀντὶ 5, Σ.τ.Μ.], 36, 1), συμπεριλαμβάνει τὸ ἀνθρωπίνην πρόσωπον μὲ διδήποτε συνδέει τοῦτο πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην πραγματικότητα, ὡς αὕτη ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἀπλῶς μία συλλογὴ ἀτόμων ἀποτελεῖται ἐκ κοινοτήτων μὲ διαφορετικοὺς πολιτισμούς, ἵστορίας καὶ κοινωνικὰς δομάς.

31. Κατὰ τὴν συγκρότησιν τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν εἰς ἐπαρχιακὸν ἐπίπεδον ἡ καθολικότης ἐμφανίζεται ὑπὸ τὸ ἀληθὲς αὐτῆς φῶς. Εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς παρουσίας τῆς σωτηρίας ὅχι εἰς ἓνα κόσμον χωρὶς διαφοροποιήσεις, ἀλλ’ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ὥπως ὁ Θεὸς τὴν ἐδημιουργησε καὶ ἔρχεται νὰ τὴν σώσῃ. Κατὰ τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας ἡ ἀνθρωπίνη φύσις προσλαμβάνεται εἰς τὴν πληρότητά της καὶ ταυτοχρόνως θεραπεύεται ἐξ ἐκείνων, τὰ δόποια ἡ ἀμαρτία τὴν ἔχει διαποτίσει διὰ τῆς αὐταρκείας, τῆς ὑπερηφανείας, τῆς δυσπιστίας εἰς τὸν ἄλλους, τῆς ἐπιθετικότητος, τῆς ζηλοτυπίας, τοῦ φθόνου, τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ μίσους. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία εἶναι τὸ δῶρον, διὰ τοῦ δόποίου ὅλη ἡ ἀνθρωπότης συνδέεται ἀπὸ κοινοῦ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Ἀναστάντος Κυρίου. Ἡ ἐνότης αὕτη, ἡ δόποια δημιουργεῖται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, μακράν τοῦ νὰ περιπέσῃ εἰς ὁμοιομορφίαν, ἀπαιτεῖ καὶ οὕτω διαφυλάσσει –καὶ, τρόπον τινά, ἐνισχύει– τὴν ποικιλομορφίαν καὶ τὴν ἴδιαιτερότητα.

Τὸ παγκόσμιον ἐπίπεδον

32. Ἐκάστη τοπικὴ Ἐκκλησία εὑρίσκεται ἐν κοινωνίᾳ ὅχι μόνον μετὰ τῶν γειτνιαζουσῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ συνόλου τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, μετ’ ἐκείνων, αἱ δόποιαι ὑπάρχουν τῷρα εἰς τὸν κόσμον, μετ’ ἐκείνων, αἱ δόποιαι ὑπῆρχαν ἀπ’ ἀρχῆς, μετ’ ἐκείνων, αἱ δόποιαι θὰ ὑπάρχουν εἰς τὸ μέλλον, καθὼς καὶ μετὰ τῆς ἥδη ἐν δόξῃ εύρισκομένης Ἐκκλησίας. Συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καὶ ἀδιαιρέτος, ἡ αὐτὴ πάντοτε καὶ πανταχοῦ. Ἀμφότεραι αἱ πλευραὶ ὁμοιογοῦν εἰς τὸ Σύμβολον Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καὶ καθολική. Ἡ καθολικότης αὐτῆς ἐμπεριέχει ὅχι μόνον τὴν ποικιλομορφίαν τῶν ἀνθρωπίνων κοινοτήτων, ἀλλ’ ἐπίσης καὶ τὴν θεμελιώδη ἐνότητά των.

33. Εἶναι, ἐπομένως, σαφές, ὅτι πρέπει νὰ ὁμοιογήται καὶ νὰ βιώνεται μία καὶ ἡ αὐτὴ πίστις εἰς ὅλας τὰς τοπικὰς Ἐκκλησίας, νὰ τελῆται ἡ αὐτὴ μοναδικὴ Εὐχαριστία πανταχοῦ, καὶ νὰ ἐπιτελῆται μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀποστολικὴ διακονία εἰς ὅλας τὰς κοινότητας. Μία τοπικὴ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ ἀλλοιώσῃ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, τὸ δόποῖον διετυπώθη ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καίτοι ἡ Ἐκκλησία θὰ ἔπειρε πάντοτε «νὰ δίδῃ καταλλήλους ἀπαντήσεις εἰς νέα προβλήματα, ἀπαντήσεις στηριζομένας ἐπὶ τῶν Γραφῶν καὶ ἐν συμφωνίᾳ καὶ οὐσιώδει συνεχείᾳ

μετὰ τῶν προηγουμένων ἐκφράσεων τῶν δογμάτων» (Κείμενον τοῦ Barī, § 29). Μία τοπικὴ ἐπίσης Ἐκκλησία δὲν δύναται διὰ μονομεροῦς ἀποφάσεως νὰ τροποποιήσῃ ἐν θεμελιώδες ζήτημα ἀφορῶν εἰς τὴν μορφὴν τῆς διακονίας, καὶ οὐδεμίᾳ τοπικὴ Ἐκκλησία δύναται νὰ τελῇ τὴν Εὐχαριστίαν ἐν σκοπίμῳ χωρισμῷ ἀπὸ τῶν λοιπῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, χωρὶς νὰ ἐπηρεάζῃ σοβαρῶς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα θίγεται ὁ δεσμὸς αὐτῆς ταύτης τῆς κοινωνίας – καὶ συνεπῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας.

34. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς κοινωνίας ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι ρυθμίζουν μέσῳ κανόνων διδήποτε σχετίζεται πρὸς τὴν Εὐχαριστίαν καὶ τὰ Μυστήρια, τὴν διακονίαν καὶ τὴν χειροτονίαν, τὴν παράδοσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως. Εἶναι σαφές, διατὶ εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν τὰ κανονικὰ θεοπίσματα καὶ τὰ πειθαρχικὰ μέτρα.

35. “Οταν κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἴστορίας ἀνέκυπτον σοβαρὰ προβλήματα, τὰ δόποια ἐπηρέαζον τὴν παγκόσμιον κοινωνίαν καὶ συμφωνίαν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν –ἐν σχέσει εἴτε πρὸς τὴν αὐθεντικὴν ἔρμηνείαν τῆς πίστεως εἴτε πρὸς τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα καὶ τὴν σχέσιν των μετὰ τῆς καθ’ ὅλου Ἐκκλησίας εἴτε πρὸς τὴν κοινὴν πειθαρχίαν, τὴν δόποιαν ἀπαιτεῖ ἡ πιστότης εἰς τὸ Εὐαγγέλιον–, ἐγίνετο προσφυγὴ εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους. Αἱ Σύνοδοι αὗται ἦσαν οἰκουμενικαί, ὅχι ἀπλῶς ἐπειδὴ συνήθροιζον ἐπὶ τὸ αὐτὸν ἐπισκόπους ἐξ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἰδιαιτέρως ἐκείνων τῶν πέντε κυριωτέρων ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν, τῆς Ρώμης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαίαν τάξιν. Ἡσαν ἐπίσης (ἐνν. οἰκουμενικαί, Σ.τ.Μ.), διότι αἱ ἐπίσημοι δογματικαὶ ἀποφάσεις των καὶ αἱ διατυπώσεις των περὶ τῆς κοινῆς πίστεως, ἵδιως ἐπὶ κρισίμων θεμάτων, εἶναι δεσμευτικαὶ δι’ ὅλας τὰς Ἐκκλησίας καὶ ὅλους τοὺς πιστούς, εἰς οἰονδήποτε χρόνον καὶ τόπον. Διὰ τοῦτο αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων παραμένουν κανονιστικαί.

36. Ἡ ἴστορία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων δεικνύει ποῖα πρέπει νὰ θεωρῶνται τὰ εἰδικὰ χαρακτηριστικά των. Τὸ θέμα τοῦτο χρήζει περαιτέρω μελέτης εἰς τὸν μελλοντικὸν διάλογόν μας, κατὰ τὸν δόποιον θὰ πρέπῃ νὰ ληφθῇ ὑπ’ ὄψιν ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δομῶν κατὰ τοὺς προσφάτους αἰώνας εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν.

37. Ἡ οἰκουμενικότης τῶν ἀποφάσεων μιᾶς Συνόδου ἀναγνωρίζεται διὰ μέσου μιᾶς διαδικασίας ἀποδοχῆς εἴτε μακρᾶς εἴτε βραχείας διαρκείας, συμφώνως πρὸς τὴν δόποιαν ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ συνόλῳ του

—μέσω τῆς διανοήσεως, τῆς διακρίσεως, τῆς συζητήσεως καὶ τῆς προσευχῆς— ἀναγνωρίζει εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτὰς τὴν μίαν ἀποστολικὴν πίστιν τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὅποια ἵτο πάντοτε ἡ αὐτὴ καὶ τῆς ὅποιας διδάσκαλοι καὶ θεματοφύλακες εἶναι οἱ ἐπίσκοποι. Αὐτὴ ἡ διαδικασία ἀποδοχῆς ἔρμηνεύεται διαφοροτρόπως εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν συμφώνως πρὸς τὰς ἀντιστοίχους κανονικὰς παραδόσεις των.

38. Ἡ συνοδικότης ἔπομένως περιέχει πολὺ περισσότερα πράγματα ἀπὸ τὴν συνέλευσιν τῶν ἐπισκόπων. Ἐμπεριέχει ἐπίσης καὶ τὰς Ἐκκλησίας των. Οἱ πρῶτοι εἶναι φιρεῖς καὶ ἐκφρασταὶ τῆς πίστεως τῶν δευτέρων. Αἱ ἀποφάσεις τῶν ἐπισκόπων πρέπει νὰ γίνωνται ἀποδεκταὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν των. Κατὰ συνέπειαν ἐκάστη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὅποια γίνεται ἀποδεκτὴ ὡς τοιαύτη, ἀποτελεῖ, ὑπὸ τὴν πλήρη καὶ κυριολεκτικὴν σημασίαν τοῦ ὄρου, φανέρωσιν τῆς κοινωνίας ὀλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας καὶ διακονίαν εἰς αὐτήν.

39. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς τοπικὰς καὶ τὰς ἐπαρχιακὰς συνόδους, μία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν ἀποτελεῖ «θεσμόν», τοῦ ὅποίου ἡ συχνότης δύναται νὰ ρυθμίζεται ὑπὸ κανόνων· εἶναι μᾶλλον ἐν «γεγονός», εἰς καιρὸς ἐμπνεόμενος ὑπὸ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος, τὸ ὅποῖον καθοδηγεῖ τὴν Ἐκκλησίαν, ὥστε νὰ ἀπεργάζεται ἐντὸς αὐτῆς τοὺς θεσμούς, τοὺς ὅποίους ἔχει ἀνάγκην καὶ οἱ ὅποιοι ὀνταποκρίνονται εἰς τὴν φύσιν τῆς. Ἡ ἀρμονία αὕτη μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν συνόδων εἶναι τόσον βαθεῖα, ὥστε ἀκόμη καὶ μετὰ τὸ σχίσμα μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, τὸ ὅποῖον κατέστησεν ἀδύνατον τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐν τῇ αὐστηρῷ ἐννοίᾳ τοῦ ὄρου, ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι συνέχισαν νὰ συγκαλοῦν συνόδους, δταν ἀνεφύοντο σοβαρὰ προβλήματα. Αἱ σύνοδοι αὗται συνήθοις ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοὺς ἐπισκόπους τοπικῶν Ἐκκλησιῶν ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῆς ἐπισκοπικῆς ἔδρας τῆς Ρώμης ἡ, καίτοι τοῦτο κατενοεῖτο κατὰ διαφορετικὸν τρόπον, μετὰ τῆς ἐπισκοπικῆς ἔδρας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀντιστοίχως. Ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὡρισμέναι ἐκ τῶν συνόδων αὐτῶν, αἱ ὅποιαι συνεκλήθησαν εἰς τὴν Δύσιν, ἐθεωρήθησαν ὡς οἰκουμενικαί. Ἡ κατάστασις αὕτη, ἡ ὅποια ἡνάγκασεν ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ νὰ συγκαλοῦν συνόδους καταλλήλους πρὸς μίαν ἐκάστην ἐξ αὐτῶν, διηγόδυνε τὰς διχογνωμίας, αἱ ὅποιαι συνέβαλον εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἀποξένωσιν. Πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ μέσα, τὰ ὅποια θὰ ἐπιτρέψουν τὴν ἐπανεγκαθίδρυσιν τῆς οἰκουμενικῆς ὁμιφωνίας.

40. Κατὰ τὴν πρώτην χιλιετίαν, ἡ παγκόσμιος κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰς συνήθεις περιπτώσεις διετηρεῖτο μέσῳ ἀδελφικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων. Αἱ σχέσεις αὗται, μεταξὺ τῶν ἰδίων τῶν ἐπισκόπων, μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἀντιστοίχων πρώτων αὐτῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ μεταξὺ τῶν ἰδίων τῶν πρώτων κατὰ τὴν κανονικὴν τάξιν, ἡ ὁποία μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἐξέθρεψαν καὶ ἐδραίωσαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Ἡ Ἰστορία καταγράφει τὰς διαβουλεύσεις, τὰς ἐπιστολὰς καὶ τὰς ἐκκλήσεις πρὸς τὰς κυριωτέρας ἐπισκοπικὰς ἔδρας, εἰδικώτερον δὲ πρὸς ἐκείνην τῆς Ρώμης, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουν ζωηρῶς τὴν ἀλληλεγγύην, τὴν ὅποιαν δημιουργεῖ ἡ κοινωνία. Κανονικαὶ ὑποχρεώσεις, ὅπως ἡ συμπεριληψις τῶν ὀνομάτων τῶν ἐπισκόπων τῶν κυρίων ἐπισκοπικῶν ἔδρῶν εἰς τὰ δίπτυχα καὶ ἡ κοινοποίησις τῆς ὁμολογίας πίστεως εἰς τοὺς ἄλλους πατριάρχας ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐκλογῶν, συνιστοῦν συγκεκριμένας ἐκφράσεις κοινωνίας.

41. Ἄμφοτεραι αἱ πλευραὶ συμφωνοῦν ὅτι ἡ κανονικὴ αὕτη τάξις ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ πάντων κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας. Περαιτέρω, συμφωνοῦν ὅτι ἡ Ρώμη, ὡς ἡ Ἐκκλησία ἡ ὁποία «προκαθηταὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ» κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ Ἀγ. Ἰγνατίου Ἀντιοχείας (Πρὸς Ρωμαίους, Πρόλογος), κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν τάξιν καὶ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης ἦτο ἐπομένως ὁ πρῶτος μεταξὺ τῶν πατριαρχῶν. Διαφωνοῦν, ἐν τούτοις, ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἴστορικῶν δεδομένων τῆς περιόδου ταύτης, θεωροῦσαι τὰ προνόμια τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ὡς πρώτου ὡς ἐν ζήτημα, τὸ ὅποιον κατενοήθη ἥδη διαφοροτρόπως κατὰ τὴν πρώτην χιλιετίαν.

42. Ἡ συνοδικότης εἰς τὸ παγκόσμιον ἐπίπεδον, ἀσκουμένη ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, συνεπάγεται ἐνεργὸν ρόλον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ὡς πρώτου τῶν ἐπισκόπων τῶν κυριωτέρων ἐπισκοπικῶν ἔδρων, ἐν τῇ ὁμοφωνίᾳ τῶν συναθροιζομένων ἐπισκόπων. Καίτοι ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης δὲν συνεκάλεσε τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους τῶν πρώτων αἰώνων καὶ οὐδέποτε προήδρευσε προσωπικῶς εἰς αὐτάς, ἐν τούτοις ἐνεπλέκετο στενῶς εἰς τὴν διαδικασίαν λήψεως τῶν ἀποφάσεων ὑπὸ τῶν συνόδων.

43. Τὸ πρωτεῖον καὶ ἡ συνοδικότης ἀλληλεξαρτῶνται ἀμοιβαίως. Διὰ τοῦτο τὸ πρωτεῖον εἰς τὰ διάφορα ἐπίπεδα τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, τοπικόν, ἐπαρχιακὸν καὶ παγκόσμιον, πρέπει νὰ θεωρῆται πάντοτε εἰς τὸ πλαίσιον τῆς συνοδικότητος, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ συνοδικότης εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ πρωτείου.

“Οσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρωτεῖον ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐπιπέδων, ἐπιθυμοῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν τὰ ἔξῆς σημεῖα:

1. Τὸ πρωτεῖον εἰς δλα τὰ ἐπίπεδα ἀποτελεῖ πρακτικὴν σταθερῶς ἐδραιωμένην εἰς τὴν κανονικὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας.
2. Καίτοι τὸ γεγονὸς τοῦ πρωτείου εἰς τὸ παγκόσμιον ἐπίπεδον εἶναι ἀποδεκτὸν τόσον ὑπὸ τῆς Ἀνατολῆς ὅσον καὶ ὑπὸ τῆς Δύσεως, ὑφίστανται διαφοραὶ κατανοήσεως ὡς πρὸς τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει αὐτὸν νὰ ἀσκῆται, καθὼς ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τὴν βιβλικὴν καὶ θεολογικὴν θεμελίωσίν του.

44. Εἰς τὴν ἴστορίαν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, τούλαχιστον μέχρι τοῦ ἐνάτου αἰώνος, ἀνεγνωρίζετο, πάντοτε ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς συνοδικότητος, ἀναλόγως πρὸς τὰς συνθήκας τῆς ἐποχῆς, μία σειρὰ προνομίων διὰ τὸν πρῶτον ἢ τὴν κεφαλὴν εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν καθιερωμένων ἐκκλησιαστικῶν ἐπιπέδων: τοπικῶς, διὰ τὸν ἐπίσκοπον ὡς πρῶτον τῆς ἐπισκοπῆς του ἐν σχέσει πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τὸν λαόν του· ἐπαρχιακῶς, διὰ τὸν πρῶτον ἕκαστης μητροπόλεως ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπαρχίας του καὶ διὰ τὸν πρῶτον ἕκαστου τῶν πέντε πατριαρχείων ἐν σχέσει πρὸς τοὺς μητροπολίτας ἕκαστης περιοχῆς· καὶ παγκοσμίως, διὰ τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης ὡς πρῶτον μεταξὺ τῶν πατριαρχῶν. Ἡ διάκρισις αὕτη τῶν ἐπιπέδων δὲν μειώνει τὴν μυστηριακὴν ἴστορητα ἕκαστου ἐπισκόπου ἢ τὴν καθολικότητα ἕκαστης τοπικῆς Ἐκκλησίας.

45. Τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ρόλου τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ἐν τῇ κοινωνίᾳ δλῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐναπομένει νὰ μελετηθῇ εἰς μεγαλύτερον βάθος. Ποία εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα λειτουργία τοῦ ἐπισκόπου τῆς «πρώτης ἐδρας» εἰς μίαν ἐκκλησιολογίαν τῆς κοινωνίας καὶ ἐν σχέσει πρὸς ὅσα ἔχομεν εἴτε περὶ συνοδικότητος καὶ αὐθεντίας εἰς τὸ παρόν κείμενον; Πῶς θὰ πρέπῃ νὰ κατανοήθῃ καὶ νὰ βιωθῇ ἡ διδασκαλία τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας βατικανῆς συνόδου περὶ τοῦ παγκοσμίου πρωτείου ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐκκλησιαστικῆς πρακτικῆς τῆς πρώτης χιλιετίας; Ταῦτα εἶναι κρίσιμα ἐρωτήματα διὰ τὸν διάλογόν μας καὶ διὰ τὰς ἐλπίδας μας πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς πλήρους κοινωνίας μεταξύ μας.

46. Ἡμεῖς, τὰ μέλη τῆς Μικτῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸν Θεολογικὸν Διάλογον μεταξὺ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ἡ ἀνωτέρω δήλωσις περὶ ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, συνοδικότητος καὶ αὐθεντίας παρουσιάζει θετικὴν καὶ σημαντικὴν πρόοδον εἰς τὸν διάλογόν μας καὶ ὅτι παρέχει

σταθερὰν βάσιν διὰ μελλοντικὴν συζήτησιν τοῦ ζητήματος τοῦ πρωτείου εἰς τὸ παγκόσμιον ἐπίπεδον ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐχομεν ἐπίγνωσιν ὅτι ἐναπομένουν νὰ διευκρινισθοῦν πολλὰ δύσκολα ζητήματα, ἀλλ’ ἐλπίζομεν ὅτι, στηριζόμενοι ὑπὸ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ «ἴνα πάντες ἔν ὥσι, ...ἴνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ» (*Iw.* 17, 21) καὶ ἐν ὑπακοῇ πρὸς τὸ Ἀγιον Πνεῦμα, δυνάμεθα νὰ οἰκοδομήσωμεν ἐπὶ τῆς ἡδη ἐπιτευχθείσης συμφωνίας. Ἐπαναβεβαιοῦντες καὶ ὅμοιογοῦντες «ἴνα Κύριον, μίαν πίστιν, ἔν βάπτισμα» (*Eφεσ.* 4, 5), δοξάζομεν τὸν Θεόν, τὴν Ἁγίαν Τριάδα, Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἀγιον Πνεῦμα, ὁ ὅποῖος συνήγαγεν ἡμᾶς ἐπὶ τὸ αὐτό.